

Dansk Fredsforenings småskrifter Nr. 8.

DANSK
FREDSFORENINGENS HISTORIE

AF

FREDRIK BAJER¹

UDGIVET AF

DANSK FREDSFORENING

FØRSTE TUSENDE

KØBENHAVN

JUL. GJELLERUPS² FORLAG

1894³

---

1 Fredrik Bajer (1837-1922), dansk løjtnant, forfatter, lærer og pacifistisk politiker som sammen med svenskeren Klas Pontus Arnoldson (1844-1916) modtog Nobels Fredspris i 1908.

2 Julius Gjellerup, (1858-1917), forlagsboghandler.

3 Martinus Truelsens Bogtrykkeri. Kbhvn.

FORORD.

Som Foreningens tidligste medlem og det eneste, der siden dens stiftelse har haft sæde i bestyrelsen, er jeg bleven opfordret til at skrive Foreningens Historie 1882—92.

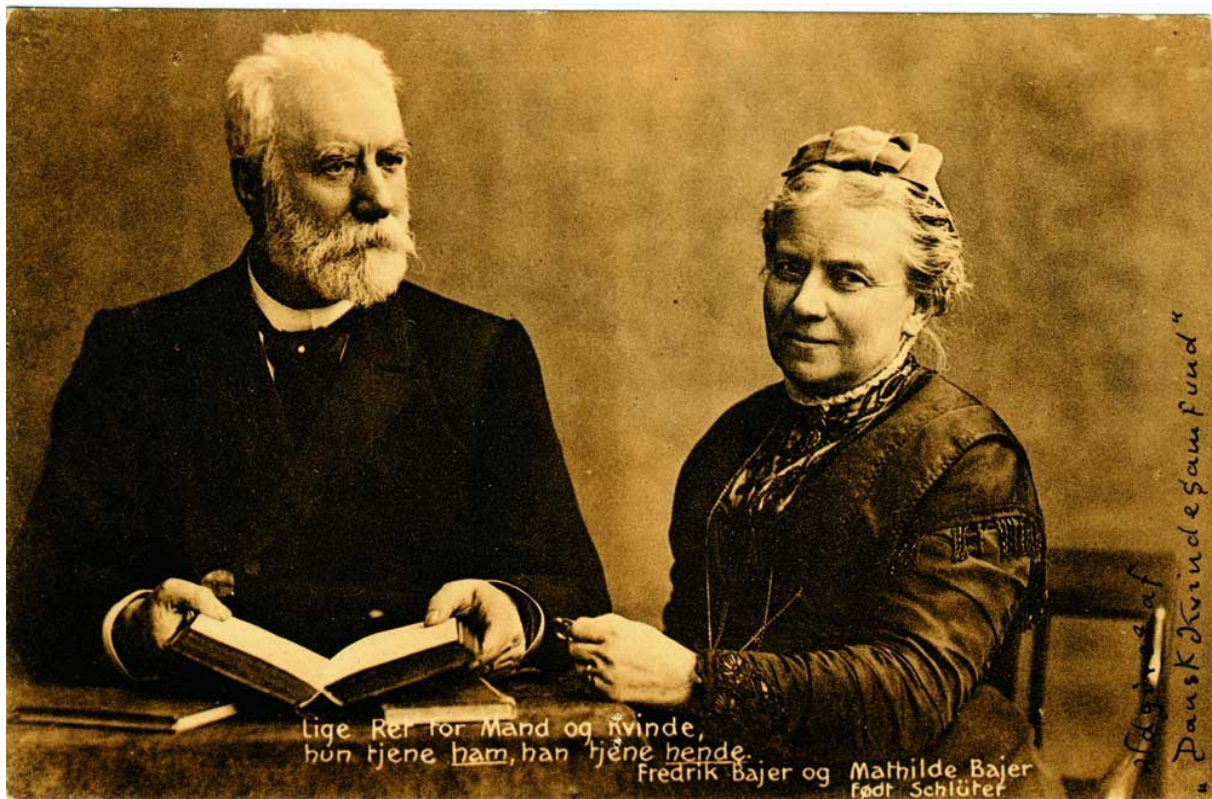
Det må undskyldes, at jeg meget ofte kommer til at nævne mig selv. Det kan ikke undgås, da min egen historie ofte falder sammen med Foreningens i dens første år. Deri ligger intet hovmodigt. Først i de sidste år er Foreningen vokset fra mig, takket være dem, som trådte til i trange tider, da modet var nær ved at svigte mig.

Når kun Foreningens første tiår omhandles, sker det af hensyn til den gode gamle regel, at man ikke historisk må behandle, hvad der ligger nutiden meget nær. For at lette arbejdet ved en fortsættelse føres dog listen over mærkedage og fortegningen over hvert års bestyrelsesmedlemmer, der meddeles som tillæg, så nær ind på nutiden som muligt. Desuden meddeles nogle aktstykker (adresser), som har spillet en rolle i Foreningens nyeste historie (se »Indhold« sidste side).

Enhver, som mælder sig til tjeneste for en god sag, kan ikke komme til at gøre tilstrækkelig nytte uden at kende dens tidligere historie. Ønsket om fredssagens almindelige historie kan først skrives, når de forskellige fredsföreningers historie er skreven⁴. Først da bliver det gennem Verdensfredsbureauets samlende og ordnende virksomhed muligt at forfatte fredssagens almindelige historie. Et bidrag til denne skal forsøges ydet her.

København N., d. 21. februar 1894.

F. B.

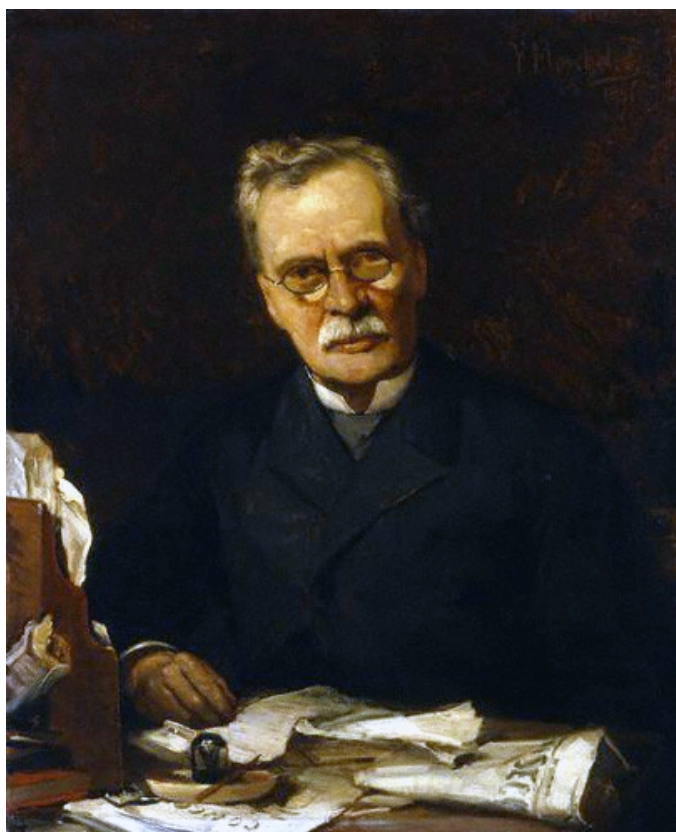

⁴ Litteraturen om fredssagen og fredsbevægelsernes historie er nu omfattende. Se Holger Terps bibliografi [Peace in Print](#) i Fredsakademiet.

1. Foreningens stiftelse i Rigsdagen 1882.

I London var der — under ledelse af Hodgson Pratt⁵ og med støtte af fræmragende engelske parlamentsmedlemmer - stiftet en »International Forening for Voldgift⁶ og Fred«⁷. Den begyndte med at søge medarbejdere i andre lande, især blandt rigsdagsmænd⁸.

I begyndelsen af august 1882 modtog jeg i en sælandsk præstegaard, hvor jeg tilbragte sommerferien, en trykt opfordring. Deraf så jeg, at allerede nogle af mine landsmænd havde lovet at virke for sagen i Danmark. Jeg gættede, hvem de som oftest fordrejede navne tilhørte: Philip R. Dam i Oakirkeby⁹, M. Stranddoroo (Moea) og Dr. G. H. Winther, som alle blev gjort til landstingsmænd, — folketingsmændene C. Inel (Ngaard) og V. Falbe-Hansen¹⁰. Det kneb for mig at gætte, hvem der betegnedes ved Lavrids Forquisen. Men, da jeg kort efter læste i bladene, at redaktør (af »Ugens Nyheder«) Lavrids Jørgensen¹¹ havde taget ordet for fredssagen på et møde i Rømersgade 22¹², hvor i øvrigt universitetsprofessorerne Goos¹³ og Steen¹⁴ var hovedtalerne i anden retning, så gik der et lys op for mig.

*Hodgson Pratt, 1891.
National Portrait Gallery, London*

Så snart Rigsdagen var trådt sammen i oktober, søgte jeg samtale med dem, hvis navne jeg havde fundet under den fra London modtagne opfordring. Især hos den

5 Hodgson Pratt (1824–1907), engelsk pacifist og redaktør.

6 Voldgift er en metode til løsning af en konflikt, hvorved de stridende parter enes om at lade en udenforstående afgøre den. Ideen om at anvende voldgift til løsning af konflikter er gammel. Den kendes både fra de [græske](#) bystater og fra den europæiske middelalder.

7 The International Arbitration and Peace Association.

8 Rigsdagsmænd: Medlemmer af den daværende rigsdags to kamre: Folketinget og Landstinget. Kvinder havde dengang ingen adgang til tinget og ingen stemmeret.

9 Philip Rasch Dam (1823-1900), publicist. Grundlægger Bornholms Tidende i 1866. Medlem af Folketinget for Venstre 1857 ff. valgt i Åkirkeby-kredsen.

10 V. Falbe-Hansen (1841-1932), nationaløkonom.

11 Laurids Jørgensen Ethelberg (1849-1907), uddannet lærer, redaktør, publicist og afholdsmand. Ugebladet Ugens Nyheder grundlægges i 1882

12 Arbejderforsamlingsbygningen, det socialdemokratiske Folkets hus, i København grundlagt 1879. Nu Arbejdermuseet.

13 Carl Goos (1835–1917), højrepolitiker og kongevalgt Landstingsmedlem. Senere kultur- og justitsminister.

14 Adolph Steen (1816-1886) professor i matematik, medlem af Københavns borgerrepræsentation samt medstifter af banken Bikuben.

bornholmske folketingsmand Dam fandt jeg virksom støtte. Vi lod trykke en lille privat indbydelse. Af den fik enhver rigsdagsmand et eksemplar (jeg mindes endnu, at jeg fik marineminister Ravn¹⁵ til at besørge det, der var bestemt til kultusminister Scavenius¹⁶, begge ved ministerbordet).

Folketingets formand, Krabbe¹⁷, havde tilladt os at holde møde i det lange udvalgsværelse bag tilhørerpladsen (på Kristiansborg slot) onsdag d. 18. okt. Kl. 11-12. På dette aftalte de få, som havde mødt, at enhver issær skulde virke for den talrigst mulige tilslutning til et nyt møde sammesteds søndag d. 22. Kl. 2. Det var bedre besøgt. Enkelte fredsvener udenfor Rigsdagen var også tilstede, således ritmester¹⁸ F. G. C. Döcker (filtteltenes¹⁹ opfinder), redaktør Lavrids Jörgensen og den mand, som mer end de fleste har fortjæneste af Foreningens stiftelse: Viggo Adler (senere redaktionssekretær)²⁰. Jeg gik netop i de dage og ærgrede mig over, at engelsk var det af de tre verdenssprog, som jeg kunde dårligst. Vi skulde jo samvirke med en engelsk forening.

Gid vi havde en, som kunde skrive engelske breve! tænkte jeg, da jeg en dag gik ud af folketingssalen, og fik øje på — Adler (som jeg trode i England). »Der har vi manden« sagde jeg, og trak ham ind i

15 Niels Frederik Ravn (1826-1910), flere ministerposter fra 1873 til 1900 som krigsminister, marineminister og som udenrigsminister. Dengang var krigsministeriet delt i to ministerier.

16 Jacob Frederik Scavenius (1838-1915), politiker og godsejer. Kultusminister 1880-1891. I 1885 gennemførte han Mundkurvscirkulæret, der forbød lærerne at udtale sig politisk.

17 Christopher Krabbe (1833-1913) jurist og venstrepolitiker, fra 1905 i Det radikale Venstre. Han var medlem af Folketinget i perioden 1864-1884 og igen 1895-1909. I årene 1870-1883 var han Folketingets formand. Sin politiske karriere afsluttede han som forsvarsminister i ministeriet Zahle 1909-1910.

18 Ritmester: Kaptajn ved kavaleriet. Under sammenstødet ved Hjorteballe i den anden slesvigske krig 1864, betitles J. G. C. Döcker som Premierløjtnant.

19 Baraktelt: 'Hoslagt unnlader jeg ikke efter direktionens anmodning at fremsende overslag over be- kostningerne ved anskaffelsen af et Döckersk filttelt til brug ved etableringen af et interimistisk epi- demihospital på sindssygeanstalten ved Århus. Teltet har plads til 5 syge, der er desuden et lille køkken, et baderum, et rum for en sygeplejerske samt klosetrum', meddeler Museet Psykiatrisk Ho- spital i Århus.

'Under en koleraepidemi i Hamburg i 1892 blev der på dansk side truffet omfattende beskyttelsesforanstaltninger ved grænsen: På Vedsted station blev der rejst et stort "Döckersk filttelt" til internering af syge eller "mistænkte" rejsende. Teltet stod i flere år, men en stormfuld nat blæste det omkuld og spredtes langt omkring, og kun kakkelovnene stod tilbage', oplyser Jernbanens historie :Vedsted-

Hvidding jernbanestation 1887-1923.Og så blev de brugt til soldater:I 1897 blev der stillet lidt penge til rådighed, men realiseringen af lejren skyldes i høj grad Cranils egen ihærdighed. Han begyndte i 1897 at opføre [Avedørelejren i Hvidovre].lejren ud fra den plan, han selv havde foreslået året før. Lærredsteltene blev delvis erstattet af såkaldte Döckerske Filttelte. I hvert telt kunne der være 10 soldater, der på gulvet hver havde deres madras med tæpper og lagner,skriver Historiens hus, Hvid- ovre.

20 Viggo Adler (1849-1921) redaktionssekretær på Politiken 1885-1897.

det lille udvalgsværelse nr. 3 ved enden af den lange garderobe. På mødet den 22. oktober enedes de tilstedeværende om at nedsætte et udvalg på fem personer til sagens videre fræmme.

Som den, der hidtil havde ledet forberedelserne, vilde man vælge mig til medlem af udvalget. Jeg ønskede kun at sætte sagen i gang, og frabad mig valget. Det hjalp ikke. Jeg måtte ind i udvalget, der tillige kom til at bestå af folketingsmand, professor Falbe-Hansen, landtingsmand Mads Strandskov²¹, forhv. købmand i England V. Adler og redaktør Lavr. Jörgensen. Falbe-Hansen mældte sig fra efter en uges forløb, og blev afløst af folketingsmand (nu landtingsmand) Thomas Nielsen²². I alt fald fik udvalget endelig denne sammensætning, inden det på Foreningens stiftelsesdag den 28. november 1882 måtte love at fort sætte sit arbejde som midlertidig bestyrelse det første år. Dermed gik det således til.

Da udvalget møder — i det s. k. den af »bundt-
havde udarbejdet
ter for Foreningen
tralisering«, til en
indtræde i Forenin-
det rede for, hvorle-
ført sit hværv. På et

på en hel række af »glasskab« ved si-
magerloftet* —
udkast til »Vedtæg-
til Danmarks nev-
indbydelse til at
gen m. m., gjorde
des det havde ud-
par møder — ligele-
des i det lange
udvalgsværelse bag
tilhørerpladsen —
var jeg udvalgets
ordfører, ligesom
jeg havde været
dets formand. Alle
dets forslag blev
vedtagne, bl. a. om
at udgive et blad,
for hvilket Adler
skulde være redak-
tør. Endelig, den 28.
november, efter en

overmåde udførlig forhandling, var man så vidt, at den nystiftede forening skulde vælge sin første bestyrelse. Det viste sig da, at hverken inden- eller udenfor udvalget var det muligt at finde kandidater nok til bestyrelsesvalget (selv frabad jeg mig også valg).

21 Mads Strandskov Nøhr (1881-1921).

22 Thomas Nielsen (1838-1895), medlem af partiet Venstre, publicist som grundlægger Herning Folkeblad 1869.

* På det s. k. »bundtmagerloft« samledes i mange år »det forenede venstre«. Værelset »glasskabet« havde så sparsomt lys udenfra, at der måtte sættes vinduer i væggene ud imod gangene, der var temmelig lyse.

Mødet begyndte allerede at opløse sig. Den ene gik efter den anden, da jeg tog en rask beslutning. For at redde Foreningens liv fik jeg i en fart de andre fire udvalgsmedlemmer til med mig at tilbyde, at udvalget vilde fortsætte det første år som midlertidig bestyrelse med ret til at supplere sig. Dette billigedes. Et par dage senere udtrådte Th. Nielsen af bestyrelsen, som i hans sted valgte folketingsmand (nu justitsråd²³) A. Holck²⁴.

Til at være formand blev jeg indtrængende opfordret, men det vilde jeg på ingen måde være. Dertil valgtes da d. 1. december A. Holck, medens jeg blev 1ste og M. Strandkov 2den næstformand. Lavr. Jörgensen blev kasserer, og V. Adler sekretær samt redaktør af »Freden«, Foreningens organ. Med dettes første nummer, d. 15. december 1882, fulgte et i 4—5000 eksemplarer udspremt tillægsblad. Det indeholdt bl. a. den ovennævnte indbydelse og derunder ej alene navnene paa den midlertidige bestyrelses medlemmer, men også deres navne, der havde »været medvirkende ved Foreningens stiftelse«, og som foreløbig var dens eneste medlemmer, i alt 29*. Af rigsdagsmændene blandt disse Foreningens første medlemmer er følgende døde nu, da dette skrives: C. Alberti²⁵, Niels Albertsen (senere Folketingets viceformand), A. Dam, Hastrup, P. Jörgensen (landstingsmand), Chr. Jensen (Vadum) og Rammeskov; følgende er ikke længer medlemmer af Rigsdagen: Simon Andersen, O. Christensen, Ph. R. Dam, A. Holck, Hviid, Hummeluhr²⁶, Hansen (Sir), Wederkinch-Madsen, Nielsen-Grøn, P. Olsen, J. Sörensen og G. Winther. Kun følgende otte af de stiftende medlemmer har endnu sæde i Rigsdagen: H. Hansen (Menstrup), Jörgensen, Nøhr og jeg i Folketinget, Madsen (Mygdal), Th. Nielsen, Chr. Nielsen og Strandkov i Landstinget.

2. Agitationen begynder på landet 1883.

Det galdt nu at vinde tilhængere udenfor Rigsdagen. Af Foreningens henved 30 stiftende medlemmer var der kun 3, som ikke var rigsdagsmænd.

Det var bestyrelsen klart, at tilslutning snarere vilde vindes på landet end i hovedstaden. Landstingsmand [Chr. Nielsen](#) tilrådede Adler og mig at gøre det første forsøg i Haslev foredragsforening. På kroen ved stationen dér holdt vi det første s. k. »neutraliseringsmøde« den 2. januar 1883. Stiftelsen af en stedlig kres var frugten af dette møde. I årets løb holdtes en halv snes andre møder. De første 5—6 krese stiftedes. Af disse er den i Stokkemark på Låland²⁷ den eneste, som senere har bestået uafbrudt. Men, gik det småt med den personlige tilslutning, gik det mindre end småt med indsamlingen af penge, uden hvilke agitation er umulig. Den 5. maj opfordrede grosserer Hans Hansen — Foreningens revisor uafbrudt siden dens stiftelse — til at oprette en agitationsfond. Foruden de af ham selv skænkede 20 kroner indkom der kun 8. Det var det hele!

23 Justitsråd: Ældre titel på medlem af Højesteret. Holck udnævnes i 1892.

24 Andreas Holck (1844-1907), publicist - Ugens Nyheder - og folketingsmedlem for Venstre 1881-87.

* Den 30te, folketingsmand, rektor Dahl, det eneste medlem af højre, som havde holdt ud så længe, trådte tilbage, da tillægsbladet blev endelig trykt. — Da Ph. R. Dams navn var glemt, bliver tallet dog 30.

25 Christian Carl Alberti (1814-1890) Overretsprokurator, virksomhedsejer og venstrepolitiker. Højt agtet i modsætning til sin berygtede storsvindler af en søn.

26 J.C. Hummeluhr (1826-?), pacifist tilhænger af Lars Bjørnbak; medlem af det forenede venstre, men i opposition til Bergs militærpolitik.

27 Læs: Lolland.

REVOLT IN HONDURAS.

NEW YORK, March 29.

News has been received that a revolt has broken out at Honduras, and that in a fight with the insurgents 150 were killed.

(Received 12.45 p.m., March 30th.)

The fight between the Government troops and the insurgents lasted two hours. The bodies of the slain were piled in a heap and burned. The insurgents are now marching on Tegucigalpa.

DANISH PEACE SOCIETY.

COPENHAGEN, March 29.

The Danish Peace Society presented the King with a petition, bearing 35,000 signatures in favour of arbitration being resorted to in case of a threatened outbreak of war, the principal Powers acting as arbitrators. The petition also urged the reduction of the military strength of all countries. The King replied that there were great difficulties in the way of such a proposal, and that a movement in the direction indicated must be initiated by a leading power.

MASSACRE OF INSURGENTS.

RIO DE JANEIRO, March 29.

Refugees surprised a hundred insurgents at Bage, in Rio Grande Province and massacred them.

3. Forbindelser med udlandet knyttet.

Var Foreningens tilværelse i lang tid ubemærket i indlandet, gjorde den des mere lykke i udlandet. Dertil medvirkede i høj grad Adler ved at skrive små artikler på engelsk i spidsen for månedsbladet »Freden«, som i mange frieksemplarer sendtes til udlandet. I sine spædeste år blev Foreningen således omtalt i mange blade i de store lande, endog af »Times« i England.

Alle de ledende fredsvener i udlandet knyttede snart forbindelser med Foreningen. Deraf fulgte en meget livlig brevveksling med de udenlandske fredsforeninger. Engelsk strakte ikke længer til. Nu blev der mest brug for fransk. Derved blev der tillige brug for mig.

Den forening, som interesse-rede sig mest for vor, var den s. k. »Internationale Freds- og

Friheds-Liga²⁸. Dennes formand var den 77-årige, men sjælden åndskraftige dr. jur. Charles Lemonnier²⁹ i Paris. Han sendte mig brevkort på brevkort. Aldrig har jeg set utydeligere håndskrift. Men det lønnede sig at tyde den, om det end krævede tålmodighed.

Henry Richard

Sofus Høgsbro

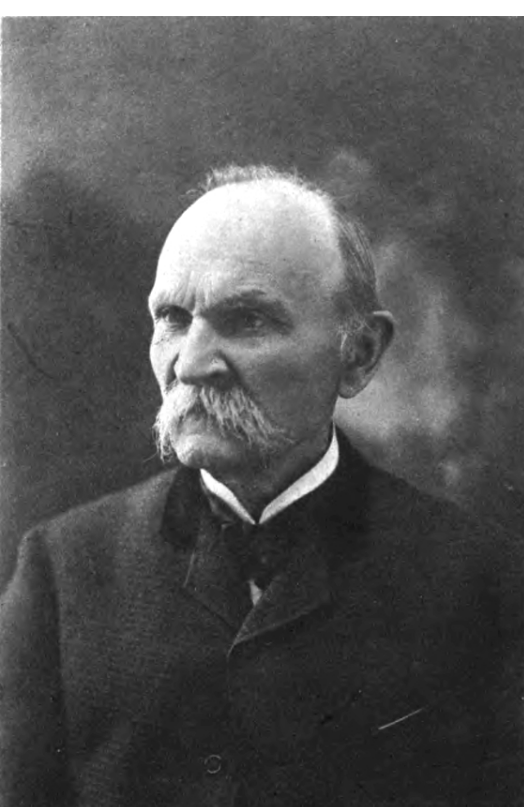
Da Ligaens årsmøde, som skulde holdes i Genève³⁰ d. 16. september 1883, nærmede sig, bad han mig om oplysninger, hvoraf han kunde udarbejde et udførlig begrundet forslag om de tre nordiske rigers neutralisering, — en tanke, som jeg allerede d. 19. februar 1875 (med Sofus Høgsbros tilslutning) havde fremsat i »Dansk Folketidende«³¹. Jeg satte mig så grundig som muligt ind i sagen. Frugten deraf var et forslag, som senere har været til me-

28 Ligue internationale de la paix et de la liberté grundlagt i Genève i 1867 af Charles Lemonnier.

29 Baron Charles Lemonnier (1860-1930), liberal belgisk politiker og advokat.

30 Ældre stavemåde for Genève.

31 Sofus Høgsbro (1822-1902) Højskoleleder og publicist. Det politiske ugeblad Dansk Folketidende startede i 1865 som et Venstreblad.

Zygmunt Milkowski
oges.

gen nytte, i at forme sådanne forslag var Lemonnier en mester. Samme dag, som det blev vedtaget i Genf, deltog jeg i et politisk møde i Odder. Jeg bragte sagen på tale, og foreslog at sende et telegram. Dette blev modtaget af forsamlingen i Genf netop i det heldigste øjeblik, og vakte derfor stærkt bifald.

På det første årsmøde, som vor forening holdt, d. 11. december 1883, foreslog Adler at optage fem udenlandske æresmedlemmer: det engelske parlamentsmedlem [Henry Richard](#)³², sekretær i det engelske »Freds-Selskab«³³, død 1888; Hodgson Pratt, lederen af vor moderforening; Alfred H. Love³⁴, formand for »Universal Peace Union«³⁵ i Philadelphia; Charles Lemonnier, Ligaens³⁶ formand (død 1891) og oberst Z. Milkowski³⁷, bekendt slavisk forfatter (»T. T. Jez«), der havde været ordfører for det nordiske neutralitetsforslag i Genf d. 16. septbr 1883. Adlers forslag vedt-

I årets løb havde min brevveksling — på fransk — med fredsagens ledere i udlandet været så levende, at man almindelig anså mig for vor forenings formand. Jeg bar også i indlandet mer og mer det egenlige arbejdes byrder. Da den midlertidige bestyrelse var bleven genvalgt (dog at M. Strandskov efter eget ønske afgik til fordel for cand. mag. Julius Schiøtt³⁸, og da dens hidtidige formand, A. Holck, selv ønskede, at jeg skulde indtage hans post, mente jeg, at jeg ligeså godt kunde være formand tillige af navn, når jeg dog lidt efter lidt var bleven det af gavn. Således blev jeg Foreningens formand den 19. januar 1884.

Julius Schiøtt

32 Henry Richard (1812-1888), britisk præst, pacifist og modstander af slaveri. Blandt hans værker kan nævnes: *Memoirs of Joseph Sturge* (1864).

33 The Society for Promoting Universal Peace, grundlagt i 1816 af kvækeren Thomas Clarkson med flere.

34 Alfred Henry Love (1830–1913), amerikansk politiker og pacifist. Han var medlem af the Equal Rights Party 1884-1888 og skrev bl. a. [An Appeal In Vindication Of Peace Principles](#) i 1862. Nomineret til Nobels fredspris i 1906.

35 Universal Peace Union blev grundlagt i 1866 efter den amerikanske borgerkrig i protest mod the American Peace Societys valne holdning til borgerkrigen Blandt den nye organisations ledende medlemmer kan nævnes Joshua P. Blanshard, Adin Ballou, Henry C. Wright, Alfred H. Love, og Lucretia Mott.

36 Ligue internationale de la paix et de la liberté.

37 Zygmunt Milkowski [TeodorTomasz Jez] (1824-1914), polsk forfatter.

38 Julius Schiøtt (1856-1910), journalist, underviser og direktør for Zoologisk have i København.

4. Kongressen i Bern i 1884.

Vor engelske moderforening indbød til en evropæisk fredskongres i Bern d. 4—8. august 1884. I vore Vedtægter bestemtes, at Foreningen, om muligt, skulde repræsenteres af to delegerede på en sådan kongres. Af mangel på penge anså jeg dette for umuligt. Mine nærmeste medarbejdere fandt det imidlertid særdeles ønskeligt, at vi sendte i det mindste en repræsentant, og at jeg borde være denne. De mente, at det skulde lykkes dem at indsamle den nødvendige rejseunderstøttelse privat, og at sagen nok vilde være i orden, når jeg kom tilbage fra en Bornholmsrejse, jeg netop skulde tiltræde, med det formål at holde foredrag om fredssagen. Da jeg kom tilbage den 26. juli, lå, til min største forundring — så at sige — pengene på bordet.

Allerede den 31. juli afrejste jeg til Svejts. Da jeg den 3. august kom til Bern, gik jeg lige fra banegården til Forbundspaladset, hvor kongressen skulde åbnes næste morgen i Nationalforsamlingens (folketingets) sal. Der fik jeg at vide, hvor Hodgson Pratt bode. Snarest derefter søgte jeg — på Hotel du Jura — Charles Lernonnier. Han omfavnede mig med sydlandsk varme, og udtalte noget om, at han håbede, jeg skulde fortsætte oldingens gærning i fredssagens tjeneste. Jeg nyttede lejligheden til at takke ham for, hvad han havde gjort, særlig for at vække udlandets interesse for de nordiske rigers neutralisering. At få en beslutning vedtagen om samme sag på denne kongres var hovedformålet for min rejse, I udvalgs møder om formiddagen forberedtes de offentlige kongresmøder om eftermiddagen. Næsten ethvert medlem havde sit æmne, som han fortrinsvis ønskede behandlet. Jeg var endnu ukendt af de fleste, og var kommen ud af øvelse med at tale de fremmede sprog. Forgæves anstrængte jeg mig den første og anden formiddag for at få nogen til at låne øre til mit forslag. Jeg beklagede mig til Lernonnier, der på grund af sin høje alder ikke deltog meget i de private formiddagsmøder. Med en ynglings fyr og flamme satte han mod i mig, og vilde, at jeg skulde true med at forlade kongressen straks, dersom den ikke den næste dag vilde forhandle mit forslag. Et så radikalt råd lå det ikke for min natur at følge.

Men jeg overspændte mine kræfter til det yderste, for at jeg ikke med uforrettet sag skulde komme hjem til Danmark — eller rettere til Norden; ti også den af svensk rigsdagsmand K. P. Arnoldson stiftede Svenske Freds- og Voldgiftsforening repræsenterede jeg. Indtil langt ud på natten søgte jeg de spredte medlemmer overalt, hvor de kunde ventes at findes: på deres hoteller, på restauranter og på Schänzli, Berns »Tivoli«. Alle de mest indflydelsesrige personer henvendte jeg mig til, snart bønfaldende, snart halvt truende. Sent gik jeg til ro med mange halve løfter, og efter en næsten søvnløs nat mødte jeg med kun ringe håb i det store udvalgsværelse ved siden af Nationalforsamlingens sal.

I trængslen af forslag havde mit ondt ved at bane sig vej. Da fik jeg hjælp af den djærve elsasser Albert Tachard (under Gambetta fransk minister i overordenlig mission). Med sin elskværdige voldsomhed eller voldsomme elskværdighed gjorde han gældende, at mit forslag om de nordiske rigers neutralisering måtte forhandles fortrinsvis samme eftermiddag, fordi jeg repræsenterede mange danske rigsdagsmænd, — disse udgjorde næmlig en forholdsvis stor del af medlemmerne i den danske »Forening til Danmarks neutralisering«. Denne tale gjorde indtryk. Mit forslag — eller

rettere: Lemonniers fra Ligaens møde i Genf d. 16. september det foregående år — besluttedes det at behandle i eftermiddagsmødet d. 6. august. Nu fik jeg travlt med forberedelserne dertil. Frøken Léonie Latour afskrev det til pressens referenter i flere eksemplarer. Fru Fischer, f. Lette, oversatte dette meget lange forslag på tysk. Den gamle garibaldiist Angelo Umiltà³⁹, professor i Neufchatel, som havde deltaget i kongressen 1893 i Genf, og bedre end de fleste kendte Lemonniers og min tankegang, påtog sig at være dets egenlige talsmand på mødet. Forberedelserne til slaget blev færdige i det sidste øjeblik. Enstemmig stadfæstede kongressen Genfer-beslutningen af 16. september om de nordiske rigers neutralisering. Få dage efter læste jeg det i fuldstændig engelsk oversættelse i verdensbladet »Times« (London). — Den lykke, jeg på grund af andres velvillige understøttelse havde med dette forslag, skyldes det vist, at jeg nød den ære at lede forhandlingerne på kongressen den sidste dag, den 8. august. Det forekommer mig nu næsten som en drøm, at jeg har stået på formandspladsen i Svejts folketing og »erklæret kongressen for sluttet« efter at have holdt en lille improviseret tale på fransk. »Historiens skønneste blade,« sagde jeg blandt andet, »er de, der ikke er plettede med blod.«

Wollert Konow

september 1872 i [sagen](#) mellem England og Nord-Amerika⁴³, hvorved uden tvivl den

Senere i august skulde Ligaen, hvis formand og fleste ledende medlemmer vor forening allerede skyldte så meget, holde sin årlige kongres i Genf. Dertil var jeg på det indstændigste indbudet. Man vilde endog gøre mig til medlem af Ligaens bestyrelse (»Comité central«), hvad jeg senere blev, - når jeg bare vilde møde. Rejsepengene kunde ikke slå til. Men jeg lovede at gøre et besøg i Genf og deltage i forberedelserne til kongressen. Fra Bern rejste jeg i selskab med professor Umiltà, frk. Latour og den norske stortingspræsident Vollert Konow⁴⁰. Sidstnævnte og jeg skiltes fra det øvrige selskab efter en lille middag på bjærgene Glion ved Genfer-søen d. 9. august. Derefter nød vi godt af den gæstfrihed, som i de følgende par dage vist os i Genf af Lemonnier og fru Marie Goegg⁴¹, Ligaens mangeårige sekretær. De glemte ikke at vise os den berømte Alabama-sal på rådhuset⁴², dér, hvor voldgiftsdommen faldt d. 14.

39 Angelo Umiltà, Han skrev bl.a. L'oeuvre de la Ligue internationale de la Paix et de la Liberté et la section suisse, Neuchâtel, Paul Seiler, 1891, foruden værker om den italienske borgerkrig og Mafiaen

40 Læs: Wollert Konow (1845-1924), norsk politiker, statsminister 1910-1912. Initiativtager til dannelsen af Norges Fredsforening av 1885.

41 Marie Goegg-Pouchoulin 1826-1899, schweizisk kvindesagsforkæmper og fredsvæn.

42 La salle de l'Alabama, Hotel de Ville. Hotelværelset var berømt som det sted, hvor Det internationale røde Kors grundlægges i 1867.

43 Nordamerika Læs: USA.

forfærdeligste krig mellem to af verdens største sømagter forebyggedes. —

Da vor forening holdt årsmøde i København d. 2. december 1884, foreslog jeg til æresmedlemmer: Tachard, fru Goegg, Umiltà (død 1893), frk. Latour (også død) o. s. v. Jeg skal ikke ved hvert følgende årsmøde nævne alle de efterhånden, år efter år, valgte over tredive æresmedlemmer. Kun ved denne lejlighed gør jeg det for at vise, at ethvert navn betyder en kraft, som har været virksom for vor sag i udlandet. De fleste navne er kun en tom lyd for vor forenings medlemmer, men ethvert sådant navn vilde vække taknemmelige følelser hos dem, dersom jeg torde gøre denne historie ligeså vidtløftig, som jeg undtagelsesvis har gjort ovenstående meddelelser om kongressen i Bern.

Mit ovennævnte forslag blev enstemmig vedtaget af de — 3 (tre) medlemmer, — som havde indfundet sig til dette vor forenings 2det årsmøde, nemlig: formanden, sekretæren og kassereren. Vi havde ondt ved at holde latteren tilbage. Men jeg havde i udlandet fået en stærk tro på, at fredssagen havde en stor fræmtid for sig i hele verden. Den vilde også nok slå rod i vort lille fædreland. Det galdt kun om at holde håbet oppe, ikke at tabe modet. Lod vi foreningen hensove, måtte vi snart igen begynde forfra. Arbejdet med at danne rammen vilde da være spildt. Det galdt derfor at »bevare kontinuiteten«. Jeg bad den eneste bladreferent, som havde indfundet sig, om at referere alvorlig. Vi skulde nok ad åre holde fredsmøder med lige så mange tusender, som her kun var enere. Denne forvæntning blev langt overtruffen inden 8 års forløb.

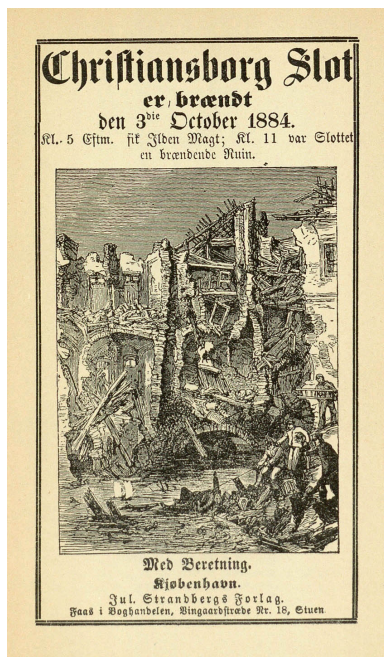
5. Kampen imod Foreningen begynder 1884.

Om året 1884 er i øvrigt ikke stort andet at sige end, at henimod dets slutning begyndte kampen imod Foreningen. Det var et fræmskridt. Ti enhver stor sag har — som bekendt — tre tidsrum at gennemløbe: latterens eller spottens, kampens og endelig sejrrens.

Da Foreningen ved sin stiftelse betegnede sig kun som Forening til Danmarks neutralisering, var det ikke for at vække til kamp imod den. Det var et praktisk formål, som var opstillet. Om det, mente man, måtte de fleste kunne være enige. Da freden skulde sluttes i Wien efter den ulykkelige sidste krig i 1864, havde den danske

regering, ministeriet Bluhme⁴⁴, jo selv givet vore befuldmægtigede på kongressen den instruktion, at de skulde undersøge muligheden af, at Danmark blev nevtraliseret ligesom Svejts og Belgien.

Alligevel blev dette formål dels latterliggjort dels bekæmpet. Det var Københavns befæstning, som dengang var på moden i de s. k. »højere« krese i Danmark. At vor Forening vilde vække mere opmærksomhed her hjemme, når dens formål blev sat i forbindelse med spørgsmålet om Københavns befæstning, blev mig snart klart. Jeg udarbejdede derfor et foredrag, hvori jeg søgte at gøre gældende, at Københavns befæstning var ej alene unødvendig, men ligefræm skadelig i tilfælde af, at det lykkedes at få Danmark nevtraliseret. Det spørgsmål, jeg opstillede til overvejelse, var, hvilken indflydelse Danmarks nevtralisering vilde have på forsvarssagens ordening. Dermed håbede jeg, i alt fald i provinserne, at vinde mere tilslutning til Foreningen end hidtil. Inden kongressen i Bern havde jeg her i Danmark* kun holdt 4 foredrag om foreningens formål; efter kongressen holdt jeg 10, og af disse de 7 efter Rigsdagens udsættelse i oktober (på grund af Kristiansborg slots brand).

Det kostede penge at rejse ud og agitere. Kassen var tom. Tidligere på året havde en engelsk fredsven, den ædle »kvæker« Walter Morris⁴⁵, der længe havde bot i Danmark, givet Adler og Lavr. Jörgensen 50 kroner til agitations-foredrag. Disse herrer havde imidlertid ikke hidtil haft lejlighed til at bruge pengene. Med giverens samtykke gav de nu pengene til mig. Det var samme dag, jeg havde fået en uvæntet fritid på grund af Rigsdagens udsættelse. Jeg aftalte med et medlem af Rigsdagen, Jørgen Pedersen, redaktør af »Fyns Tidende«, at jeg skulde komme til et møde i Odense den 31. oktober. Han skulde forinden i sit blad agitere for, at mødet blev talrigt. Dette lykkedes. Oppositionen var stærkt repræsenteret. Forsvarsforeningen⁴⁶ havde sendt sin sekretær Frænckel og nogle af sine omrejsende talere, bl. a. ingeniørkaptajn Rambuseh⁴⁷, i ilden mod mig. Også pastor [Johannes Clausen](#) (da endnu på Fyn) bekæmpede mig, først mundlig på mødet og senere på tryk i »Fyns Tidende«. Jeg svarede. Opmærksomheden var vakt. Og nu strømmede det fra alle sider ind til mig med indbydelser om at holde »nevtraliseringsmøder«.

Edvard Rambusch

44 Ministeriet Bluhme II, Danmarks regering 11. juli 1864 - 6. november 1865.

* Efter indbydelse talte jeg d. 15. juni ved det store folkemøde ved Ringsjön i Skåne (på svensk) om samme sag.

I København søgte jeg snarest derefter Forsvarsforeningens formand, professor Steen; og efter mit forslag blev det aftalt, at jeg meddelte hans forening, når og hvor jeg skulde holde møde. Han sørgede da for, at der blev sendt »sagkyndige« ud for at forsvare [Københavns befæstning](#) mod mine angreb. Disse navne blev i almindelighed nævnte i kungørelserne om møderne. På den måde fik både de »sagkyndige« og jeg — der ikke regnedes for sagkyndig, skønt jeg havde været linieofficer 1856—65 — en meget talrigere tilhørerkreds, end om vi havde holdt møder hver for sig. Jeg tænkte som den engelske statsmand Canning⁴⁸: »Kan jeg ikke få opposition for intet, må jeg købe den for penge«.

Det var ingen fornøjelse at slås — i åndelig forstand - med ofte to tre »sagkyndige«, medens jeg selv næsten altid var alene for mine egne meninger. Men jeg følte, at det var en nødvendig skærsild at gennemgå, når Foreningen skulde arbejdes op. På grund af disse møder blev også en mængde stedlige krese stiftede.

Det første »kampmøde« om fredssagen var — som sagt - det i Odense den 31. oktober 1884, det sidste — så vidt jeg mindes — den 8. maj 1887 i Næstved. Dog begyndte de militære »sagkyndige« at følge mig sjældnere fra midten af sommeren 1885. I løbet af årene 1884—87 deltog jeg i ikke mindre end 59 offentlige møder eller foreningsmøder til fordel for fredssagen, deraf 22 alene i 1885. Dertil regner jeg dog også, at jeg tog ordet den 28. marts 1885 på det store militaristiske forsvarsmøde i Kasino⁴⁹, hvor selvbeskatningen til fordel for Københavns befæstning blev startet. Jeg greb enhver lejlighed, søgte endog at få ordet i rent militære foreninger. Den 10. marts 1884 skulde jeg i »Det krigsvidenskabelige Selskab« have holdt foredrag om Danmarks forsvar i tilfælde af dets neutralisering. Dette var allerede kungjort i »Berlingske Tidende«. Hvorledes det blev forpurret, hører endnu til fredssagens hemmelige historie. Det samme gælder det foredrag, jeg skulde holdt i »Søofficersforeningen« den 15. november s. å. Det sidste foredrag blev senere trykt i »Tilskueren« (1885 s. 617—30).

6. Forespørslen til Udenrigsministeren den 23. januar 1885.

Den 16. november 1884 anmeldte Folketingets formand, at jeg med tingets samtykke agtede at forespørge Udenrigsministeren om de forhandlinger, der var førte i retning af Danmarks neutralisering siden den 22. juli 1864, da konsejlpræsident og udenrigsminister Bluhme pålagde de danske befuldmægtigede at virke for, at Dan-

45 Læs: Walter Maurice (1838-1908); engelsk kvækermissionær. I Danmark og Norge fra 1881. Han oversætter kvæker pjecer til dansk og norsk og er desuden medlem af the Continental Committee. I 1895 skifter han navn til Walter Morris. Blandt hans oversatte værker kan nævnes: De ældste Kristnes Vidnesbyrd imod Krig, og fredelige Grundsætninger prøvede / The Testimony of the Early Christians against War : Peace Principles put to the Proof, udgivet af Vennernes Traktatselskabs Forlag, 1881. Formodentlig uddrag af Jonathan Dymonds: [The Early Christians On the Subjects of War](#), fra 1821. Litteratur: Walter Morice. In: The Annual Monitor for 1909, being an obituary of members of the Society of Friends in Great Britain and Ireland, from October 1, 1907, to September, 30, 1908. London 1909, 90-93 og Kirchenlexikon.

46 Foreningen til forsvarssagens Fremme.

47 Edvard Rambusch (1846-1934), konservativ officer og politiker.

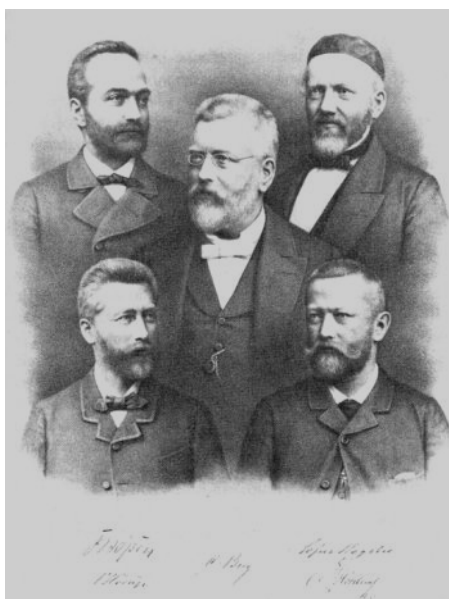
48 Charles Canning, 1st Earl Canning (1812-1862), førstee britiske vicekonge i Indien.

49 Læs: Casino Teatret i Amaliegade, berømt for sine politiske møder 1848ff. Fra 1937 ombygget til pakhus

mark folkeretlig blev en neutral stat således som f. eks. Belgien og Svejts. Den 19. gav tinget sit samtykke. Men, inden forespørslen, over to måneder senere, blev stillet, var jeg genstand for et stærkt tryk, for at jeg skulde tage den tilbage.

Den 5. januar 1885 kl. 2 havde jeg i Udenrigsministeriet en lang samtale i enrum med baron Rosenørn-Lehn, som på sin elskværdige måde næsten bønfuldt mig om at tage forespørslen tilbage. Han havde mange oplysninger, og vilde i fortrolighed meddele mig meget, når jeg bare vilde føje ham. Det gjorde mig ondt at måtte sige nej. For sagens skyld fandt jeg det nyttigt, ja nødvendigt at den forlængst anmeldte forespørsel blev stillet. Jeg måtte betro ministeren, at det ikke så meget galdt om ved denne lejlighed at få oplysninger, som ved mit udførlige indledningsforedrag at gøre propaganda for sagen i Folketinget.

Kort for dagen, da var der møde i mit parti. var meddelt, gættede jeg øves tryk på mig i retning ønske. Jeg udeblev fra ker på lige så let at kunne ministerens tryk. Men jeg hvor jeg opholdt mig, søgt hilse fra Folketingets og og bede mig endelig vægrede mig ved det, at jeg da i alt fald måtte Jeg bad ham erklære, at til at gøre det. Udenrigs-januar 1885, at Danmark frihed«, er bekendt. Om vægre sig ved at modtage vedvarende neutralitet, er ret af månedsbladet »Conre« (Bern, 1. juli 1898) gen næppe nu vilde give spørgsmål. Krigsminister Bahnsons⁵¹ svar til mig i Folketinget d. 20. jan. 1894 lader dog formode det. Men i ethvert tilfælde fortryder jeg ikke, at jeg holdt ud i januar 1885, og stillede forespørslen uagtet den ringe opmuntring — snarere tværtimod!

Chresten Berg i midten. Øverst til venstre Frede Bojsen - og uret rundt - Sophus Høgsbro, Ludvig Holstein og Viggo Hørup nederst til venstre.

forespørslen blev stillet, Uagtet dagsordenen ikke dog, at der skulde også dér af udenrigsministerens mødet, da jeg ikke var sikmodstå partiets som blev i folketingssalen, af A. Holck, der skulde partiets formand (Berg⁵⁰) komme til stede. Da jeg skulde han hilse og sige, tage forespørslen tilbage. jeg ikke lod mig overtale ministerens svar den 23. vilde bevare sin »handle-regeringen og-så nu vilde evropæisk garanti for sin et spørgsmål. I prøvenum-férence interparlamentair har jeg udtalt, at regeringssamme svar på samme

50 Christen Berg (1829-1891), publicist og initiativtager til Det Forenede Venstre i 1870.

51 Jesper Jespersen Bahnson (1827-1909), nationalliberal, senere højrepolitiker, officer, embedsmand og godsejer. Krigsminister 1884-1894.

FREDS VÄNNEN

SKILJEDOM

NEUTRALITET

Redaktör
K. P. Arnoldson.

Stockholm,
Stureparken 3.

Månadsblad för Freds- och skiljedomsföreningen i Sverige.

Fredsvännen.

Fredsvännerna i vårt land äro icke längre ett litet fåtal modiga män, hvilkas onda makt varit deras beskydd och öfvertygelse.

Äro vi då fredsvänner? Fins det någonting i Sverges

fredsvänner? En eller kvinna värdig? Nej, vi

och så låter

karne äro fredsvänner. Det tje

ändningar. Om vi

krigshjeltarnes, ty de hafva genom lärdom och samhällsställning anseende som kloke och rättrådige män. Man lyssnar till deras råd och följer deras exempel. Då de säga ett vackert ord om vårt ädla mål, men medlidamt skjuta fredstrågen åt sidan såsom opraktisk och outförbar, så bugar sig en hel hop godt folk för deras vishet — och gör på samma sätt.

De äro genom sin samvetslöshet våra värste fiender.

I vår tanke är allenast den värda att bara namnet fredsvän, som i lösa gemning förklarvat detta värde som, före det också blott me

1. Svenska freds- och skiljedomsföreningens pressorgan skall heta »Fredsvännen» och redigeras af föreningssekreteraren hr K. P. Arnoldson.

2. Fredsvännen, som utgifves antingen särskildt eller i förening med lördagstidningen »Stockholm» och deri skall upptaga minst en sida af ungefär denna tidnings nu varande format, utkommer en gång i månaden och tillstalles afgiftsfritt hvarje föreningsmedlem, som i årsafgift erlagt eller erlägger minst 50 öre.

3. Denna afgift betalas genom hvarsprenumeration på tidningen.

Då vi öra detta

för halfärsprenumeration på Stockholm, jemte uppgift å namn, befattnings och adress å de personer, som anmälas till inträde i Fredsföreningen.

»Fredsvännen» följer alltid en gång i hvarje månad som bilaga med »Stockholm». Men de, som endast vilja hafva »Fredsvännen», skild från hufvudbladet, kunna få det mot en prenumerationsafgift af 50 öre.

7. Det nordiske fredsmøde i Göteborg d. 17.—19. august 1885.

K. P. Arnoldson

Da jeg indledede min forespørgsel til Udenrigsministeren, gjorde jeg også rede for den genklang, den nordiske neutraliseringstanke havde fundet i Sveriges rigsdag — takket være K. P. Arnoldson og Adelsköld!⁵² — og i Norges storting — takket være bl. a. Joh. Sverdrup⁵³ og Vollert Konow (fra Søndre Bergenshus)! Det var derfor naturligt for vor forening at tænke på et samarbejde med sagens venner i de to andre nordiske riger.

Men manglen på penge til at agitere med var den stadige vanskelighed. Jeg vidste ikke engang, hvorledes jeg selv skulde få penge til at rejse til Göteborg, hvor mødet helst borde være, for at man kunde få danske deltagere blandt dem, som rejste hjem fra det nordiske skolemøde⁵⁴ i Kristiania⁵⁵. Derfor torde jeg ikke rigtig agitere for fredsmødet. Det hændte da, at jeg — midt i en foredragsrejse — traf Walter Morris d. 16. februar 1885 i Silkeborg. Af de 50 kroner, han havde skænket til agitation for fredssagen, havde jeg kun brugt 15 til Odensemødet, Derefter havde møderne dækket sig selv. De 35 gav jeg ham tilbage. Men, da han havde hørt min plan til et fredsmøde i Göteborg, bad han mig bruge dem til mine rejseudgifter. Denne i og for sig ubetydelige omstændighed bragte mig til at begynde agitationen for mødet med fuld kraft.

Edvard Wavrinsky

[Edvard Wavrinsky](#)⁵⁶, nu rigsdagsmand for Stockholm, bode da i Göteborg. Han fik bl. a. den gamle rigsdagsmand S. A. Hedlund⁵⁷ til at interessere sig for sagen. Mødet blev godt forberedt både fra dansk og svensk, mindre fra norsk side. Alligevel var fredsvenerne i Göteborg nær blevne bange på halvvejen. Hvad der reddede mødet — det har mine goteborgske venner fortalt mig —, var, at jeg formelig bombarderede dem med franske, engelske og andre udenlandske blade, hvori det forestående møde blev bebudet. Derved var det kommet så vidt — mente man —, at man ikke ret vel kunde trække sig tilbage.

⁵² Klas Adolf Adelsköld (1824-1907), ingeniør og politiker.

⁵³ Johan Sverdrup (1816-1892), norsk politiker. Venstrepolitiker, forsvarsminister 1885-1889 og statsminister 1884-1889

⁵⁴ Det femte nordiske skolemøde i Kristiania 9 — 12 august 1885.

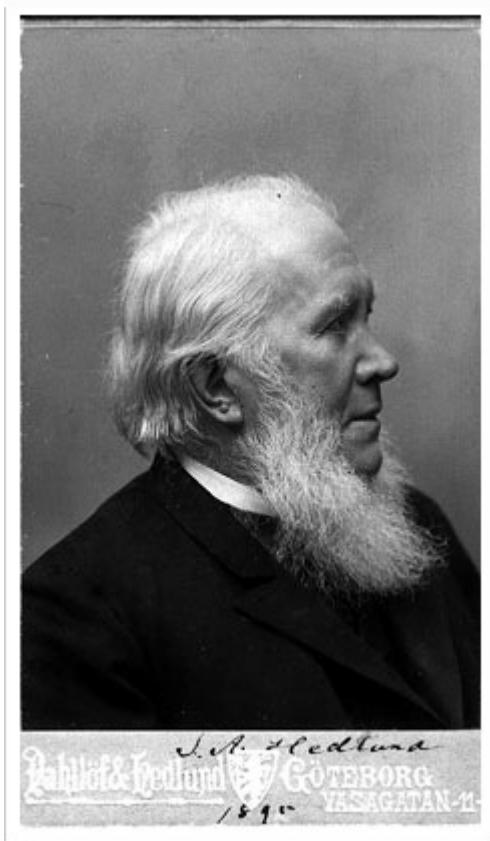
⁵⁵ Kristiania nu Oslo.

⁵⁶ Edvard Wavrinsky (1848-1924) svensk pacifist, liberal politiker, senere socialdemokrat. I 1884 grundlægger Wavrinsky Göteborgs fredsförening.

⁵⁷ Sven Adolf Hedlund (1821-1900), liberal svensk politiker og publicist. Blandt hans værker kan nævnes: Sveriges försvarsväsen ordnad på grunden af allmän värneplikt (1867).

Af de 16—17 stedlige krese, som vor forening den gang talte, var 5 repræsenterede. Som ombud mødte bl. a. redaktør [Regnar Petersen](#)⁵⁸ (Næstved), købmand H. P. Hansen (Stokkemarke) og Redaktionssekretær, cand. jur. W. Lassen (nu redaktør i Ålborg). Af andre danske optrådte som talere især literat N. J. Nörlund, folketingsmand V. Björnbak,⁵⁹ hr. Marott (senere redaktør i Horsens), frøken Hübner og fru L. Nörlund, samt de tre nærværende af bestyrelsen: cand. mag. Jul. Schiøtt, red. Lavrids Jørgensen og jeg. Af den svenske fredsforenings hovedbestyrelse sås kun rigsdagsmand K. Hammarlund; af kresenes 8 mødte repræsentanter deltog især Wavrinsky, adjunkt Dr. J. A. Hallgren, Dr. A. F. Åkerberg og godsejer C. Anderson i forhandlingerne.

Ærespræsident blev S. A. Hedlund, formand: major Adelskold (af den svenske rigsdags 1ste kammer), viceformand: jeg, og sekretær: cand. K. V. Hammer fra Kristiania. Der vedtoges beslutninger om folkevæbning, om en vedvarende voldtgiftstraktat mellem de nordiske riger, om disses neutralisering (Lemonniers affattelse, billiget i princippet), om opdragelsen o. s. v. Mødet vekslede hilsener med Lemonniers »Liga«, Hodgson Pratts »Association« og fredsvenlige foreninger i Stockholm, Uddevalla og Hallamolla. Talrigt var mødet ikke, men der arbejdedes efter en bestemt plan, efter Ligaens og andre udenlandske foreningers mønster, således at derved en god grund blev lagt for fræmtidigt arbejde. Mødet kaldte sig det »første nordiske«. Dog kan næppe hverken det s. k. »nordiske vennemøde«, som den 15.—16. juni 1889 holdtes på Sortedamslund i København⁶⁰, el-

58 Regnar Petersen (1859-1912), publicist - Næstved Tidende.

59 Viggo Björnbak, søn af pacifisten Lars Björnbak, højskolemand.

60 Nordisk Vennemøde om Kvindesagen og Fredssagen afholdes i København paa Sortedamslund Lørdagen den 15de Juni, Kl. 7 Aften og Søndagen den 16de Juni Kl. 5 Eftermiddag. Adgangskort á 50 Øre for begge Møder faas paa den liberale Vælgerforenings Bureauer samt ved Indgangen. Samme Steder faas Billetter á 1 Kr. til Fællesmaaltidet den 16de Juni Kl. 8 Aften. Festen slutter Søndag Aften med et Bal fra 9 – 1. Medlemmer af de forskellige oppositionelle Foreninger have Adgang mod Forevisning af Medlemskort. Hvad vi vil, 1989 nr. 2 s. 176.

Kursusbestyrer Rasmussen bød velkommen: Forrige Aar holdtes her i København et særdeles heldigt Kvindesagsmøde med Repræsentanter fra forskellige Lande, Frk. Trier valgtes til Ordstyrer: Hensigten med dette Møde er at se, hvorledes danske Kvindesagsvenner stiller sig til Verdensfredskongressens og Kvindesagskongressens Program i Paris. Derfor bedes enhver klart udtale sin Mening.

Folketingsmand Fr. Bajer bragte en Hilsen til Mødet fra Freds- og Friheds-Ligaen, som ogsaa havde Kvindesagen paa sit Program. Dens Formand, Ærespræsident for Verdenskongressen i Paris, den 83-aarige Ch. Lemonnier, havde bedt ham - som Medlem af Ligaens Styrelse - at repræsentere den paa dette Møde. Fra Formanden for Svenska Freds- och Skiljedanesforeningen, Karl Sundblad, var ligeledes indløbet Lykønskningsskrivelse, samt Fuldmagt for den tilstedeværende A. Hansson (Esperød) til at repræsentere Foreningen her. Et af samme Styrelses egne Medlemmer, Nils Månsson (Passdal, Börrum), havde selv givet Møde. Forhv. svensk Rigsdagsmand, Rektor P. A. Siljeström (Stockholm) havde sendt en særdeles smuk Hilsen, som oplæstes. Tilsidst havde Fr. Bajer

ler det »nordiske fredsmøde« på Vodrofslund sammesteds den 3.—4. avgust 1890 betragtes som fortsættelser af Göteborg-mødet, Dette vænter derfor endnu på sin fortsættelse på et »2det nordisk fredsmøde«, hvor arbejdsplanen fra det 1ste kan blive fortsat med beslutninger ændrede med hensyn til fredssagens videre udvikling i de tre nordiske riger så vel som i den øvrige verden, hvor den siden da har taget et så mægtigt opsving. desværre er det ikke lykkedes ved dette Møde at samle Repræsentanter fra begge Broderriger, kun Sverig og Finland er repræsenteret. Kvindesagen har noget at se tilbage paa, en Fortid, som viser sig meget lovende, men det er første Gang, at Dansk Fredsforening træder frem paa et større offentligt Møde. Vi kan ikke vente at faa nogen stor Nytte fra de Folk i Samfundet, som giver Tonen an, derimod vil vi faa Støtte fra de smaa. De, som vil kæmpe for de to humane Tanker: Freds- og Kvindesagen, maa mindes Welhavens⁶¹ Ord: Den, som gaar foran i en Alvorsdyst, han sejrer ej, han kæmper kun og falder.

Som en frugt af det nordiske møde i Göteborg må det betragtes, at »Foreningen til Danmarks neutralisering« på sit 3dje årsmøde den 28. november 1885 (stiftelsesdagen) besluttede tillige at kalde sig »Dansk Fredsforening« og at tilføje i sine vedtægter: »Undtagelsesvis kan Foreningen repræsenteres« (på internationale kongresser) »i fællesskab med andre nordiske fredsföreninger, hvor sagens natur ikke kræver dens særlige repræsentation«.

8. Ny forbindelse i udlandet, stille vækst i indlandet.

I de følgende par år voksede Foreningen langsomt og stille, men sikkert i indlandet, medens den knyttede flere og flere forbindelser med udlandet. Fredssagens fremgang udenfor Danmark styrkede modet og støttede udholdskraften hos dens ledere her hjemme.

Med håb begyndte man at se hen til jubelfesten for den store franske revolution, hvormed verdensudstillingen i Paris og en række internationale kongresser i samme by skulde forbindes. Tanken om at holde et verdensfredsmøde hvert år og det første i Paris skyldes vist nok oprindeligt Charles Lemonnier. Ham var det i alt fald, som satte spørgsmålet på dagsordenen for Ligaens 20de årsmøde den 12. september 1886 i Genf. Som medlem af Ligaens bestyrelse blev vor forenings formand (hvortil jeg siden januar 1884 tvende gange var genvalgt) meget indtrængende opfordret til at deltage i Ligaens årsmøde. Som sædvanlig var det med rejsepengene, det kneb. Privat indkom en del fra Danmark og Sverige (Foreningens hovedkasse har ikke for 1892 ydet et bidrag — og det kun på 100 kr. — til sine delegeredes rejseudgifter), men forholdsvis de fleste kom som sædvanlig fra udlandet. Hodgson Pratt sendte på sin forenings vegne det forholdsvis største bidrag under den form, at jeg på tilbagerejsen fra Genf skulde besøge de fire tyske foreninger, som denne utrættelige engelske fredsvæn havde stiftet, men til hvis levedygtighed han ikke havde nogen stor tro, og som det var vanskeligt for ham selv at påvirke personlig, fordi han ikke var det tyske sprog så mægtig som det engelske og det franske. Jeg benyttede mig af lejligheden til med det samme at påvir-

---

gemt den Hilsen, som var os kærest, nemlig fra Kvindevalgretsforeningens Formand, Fru Luplau, født Monrad, der, skønt meget syg, selv havde affattet den. Hvad vi vil, 1989 nr. 13 s. 187-189.

Danseetablissementet Sortedamslund på Østerbro blev erstattet af Fredens kirke år 1900.

61 Johan Sebastian Welhaven (1807-1873), Norsk digter og litteraturkritiker.

ke tyske fredsvener til fordel for Danmarks neutralisering, idet jeg søgte enhver passende anledning til at overrække dem et lille trykt blad om den tyske Nord-Østersøkanal (på tysk). Ideen til dette havde jeg middelbart fra Lemonnier. Han ønskede en gang at høre, hvilken indflydelse jeg mente, at kanalens anlæg vilde have på spørgsmålet om Danmarks neutralisering. Ved at tænke over det kom jeg til den erkendelse, at det neutraliserede Danmark — særlig Jylland — vilde virke som en stødpude til betryggelse for kanalen imod nord, hvor denne havde sin Akilles-hæl. Derfor måtte neutraliseringen særlig være i Tysklands interesse. Dette blad blev som oftest indledningen til mine samtaler med tyske fredsvener.

Mit besøg i de af H. Pratt stiftede foreninger var i forvejen forberedt ved breve fra ham til deres formænd eller sekretærer. I små sammenkomster, som oftest på offentlige steder, gjorde jeg således bekendtskab: i Stuttgart med geografen baron Fr. von Hellwald⁶² og Dr. Lipp, redaktør af »Beobachter«; i Darmstadt med forfatteren Dr. Büchner (hvem jeg dog havde set flygtig i Bern 1884); i Frankfurt a. M. med Alfr. Geiger (ved »Frankfurter-Zeitung«), der forestillede mig bl. a. for den nuværende tyske minister Miqnel; i Berlin endelig med den berømte Vircliow, med Karl Schrader⁶³, Max Hirsch og flere daværende eller senere medlemmer af den tyske rigsdag, - bekendtskaber, som er komne til nytte i anledning af de interparlamentariske konferencer siden 1889 eller på selve disse. På slige rejser kan knyttes forbindelser, hvis nytte vel ikke i øjeblikket indses, men som tit i en senere fremtid kan få stor betydning. Der kan — i åndelig forstand — hist og her falde et sennepskorn, der i tidens løb vokser op til et helt træ.

På grund af en beslutning på Ligaens årsmøde i Genf d. 12. sept. 1886, om at søge en verdensfredskongres holdt i Paris 1889, henvendte Ligaens formand sig den 5. december til vor forening for at bede også om dens medvirkning hertil, og denne indledede straks underhandlinger med den svenske fredsforening om en fælles optræden fra de nordiske fredsforeningers side ved denne lejlighed. Det var dermed i grunden givet, at spørgsmålet om de nordiske rigers neutralisering skulde søges forhandlet også i Paris 1889.

9. Voldgiftstanken træder mer i forgrunden.

Den ensidighed, hvori Foreningens stiftere gjorde sig skyldige ved at gøre neutraliseringstanken til hovedformålet for dens virksomhed, tabte sig mer og mer, efterhånden som den påvirkedes af sine udenlandske forbindelser. Ti overalt i udlandet var krigsforebyggelse ved voldgift i den grad hovedformålet, at flere foreninger endog kaldte sig »voldgifts- og fredsforeninger«.

Som ovenfor nævnt, var voldgiftstanken dog også genstand for en beslutning på Göteborg-mødet 1885. Og den 19. december s. å. foreslog jeg i Folketinget nedsættelsen af en parlamentarisk kommission, der skulde undersøge 1) ønskeligheden af og betingelserne for en vedvarende voldgiftstraktat imellem de tre nordiske riger, og 2)

---

62 Friedrich von Hellwald (1842-1892), østrigsk kulturhistoriker og geografisk forfatter og redaktør. Blandt de tidsskrifter han redigerede var Österreichische militäre Zeitschrift og Das Ausland, sidstnævnte i årene 1872-1881.

63 Karl Schrader (1834-1913), tysk politiker.

grundlaget for Danmarks forsvar, så vel under forudsætning af en vedvarende voldgiftstraktat mellem de nordiske riger og disses samtidige neutralisering som uden denne forudsætning. Dette forslag var endnu ikke blevet behandlet af tinget, da Rigsdagen sluttedes den 8. februar 1886.

Den 8. februar 1887 — lige efter de ny almindelige folketingsvalg — indbragte jeg det samme forslag i en noget anden form. Den parlamentariske kommission skulde undersøge følgende spørgsmål: »Hvilken betydning for hævdelsen af Danmarks selvstændighed og for ordningen af dets forsvarsvæsen i det hele vilde det have, om der sluttedes en vedvarende voldgiftstraktat imellem de tre nordiske riger, og disse neutraliseredes eller i det mindste indgik et væbnet neutralitetsforbund?« Dette forslag kom til 1ste behandling i Folketinget den 18. februar, da overgangen til 2den — efter nogen forhandling — vedtoges med 37 stemmer imod 18. Flertallet for sagens videre fræmme var dog i forvejen købt på bekostning af, at jeg, som forslagsstiller, havde lovet at foreslå den henvist til et udvalg på 7 medlemmer, der naturligvis i forvejen var bestemt til »begravelsesudvalg«.

Til medlemmer af dette valgtes den 22. februar: Holstein-Ledreborg⁶⁴ (formand), Bajer, Høgsbro, Pingel, Neergaard, Hummeluhr og C. Thomsen. Der blev holdt et eneste udvalgsmøde, som næsten helt optoges af en samtale imellem formanden og general Thomsen om, hvor vidt det ikke vilde være lige så »fornuftigt« af de svenske at befæste Malmø som af de danske at befæste København. Naturligvis fremkom der ingen betænkning fra udvalget, inden samlingen sluttedes den 1. april 1887.

Først i efteråret 1887 fik voldgiftstanken her hjemme lidt vind i sejlene. 269 engelske parlamentsmedlemmer gav stødet til den s. k. interparlamentariske bevægelse, idet de sendte en deputation til Washington for at påvirke de Forenede Staters præsident og rigsdag til fordel for en vedvarende voldgiftstraktat imellem England og Nord-Amerika.

*statsminister
Holstein-Ledreborg*

Deraf tog Dansk Fredsforenings bestyrelse (Fr. Bajer, Jul. Schiøtt, Madsen-Mygdal, R. P. Rasmussen og N. J. Nörlund) anledning til at sætte en adressebevægelse i gang. Dette skete i oktober 1887. I løbet af vinteren samledes 5378 underskrifter på et andragende til Folketinget om at yde sin medvirkning til en vedvarende nordisk voldgiftstraktat. Forholdsvist de fleste kom fra Bælumegnen, takket være J. Svanholm-Nielsen, og fra Odsherred, takket være redaktør Toksvig. Adresserne blev henviste til tingets udvalg for andragender. Men dette gjorde »ingen indstilling« i den

---

64 Ludvig Holstein-Ledreborg (1839-1920) lensgreve, venstrepolitiker, konseilspræsident og forsvarsminister i en mindretalsregering 1909.

afgivne betænkning,* det vil sige: man fandt sagen ikke vigtig, værdig eller alvorlig nok til at blive behandlet. For alligevel at få den omtalt fik jeg J. K. Lavridsen til, i forbindelse med mig, at stille ændringsforslag om, at sagen henvistes til Udenrigsministeren. Dette blev taget mig meget ilde op af flere blandt udvalgets medlemmer, medens andre blandt disse med mig beklagede, at udvalget ingen indstilling havde gjort, hvilket de nærmest tilskrev, at de ikke havde kunnet deltage i det afgørende udvalgsmøde derom; — men bagefter gøre mindretalsindstilling vilde de ikke. En enkelt af disse, Højmark, forhandlede velvillig med mig om formen for en »dagsorden«, der måtte være så yderst moderat affattet, at den næppe kunde støde tingets flertal. Den dagsorden, vi forberedte, gik ud på, at Folketinget »slutter sig til det i andragendet udtalte ønske under forudsætning af, at det deles af de andre statsmagter, uden hvis enige samvirken det ikke kan virkeliggøres«. Denne »dagsorden« måtte hemmeligholdes indtil det øjeblik, da den skulde bruges. Ellers vilde jeg - det vidste jeg forud - blive moralsk tvungen til ikke at stille den, men derimod at tage ændringsforslaget tilbage inden afstemningen for at undgå dets forkastelse. End ikke Folketingets og mit partis formand Høgsbro anede noget om, at jeg, da jeg fik ordet for at begrunde ændringsforslaget, vilde ende med at begrunde en »dagsorden« til fordel for en vedvarende voldgiftstraktat. Da dagsordenen blev oplæst fra formandspladsen, sattes tillige de elektriske ringeapparater igang.

Salen, der som oftest er mer end halvtom under behandlingen af andragender, og i alt fald var det den 27. marts 1888, da denne begivenhed fandt sted, fyldtes efterhånden af de fra alle sider tilstrømmende medlemmer. »Hvad er der på færde?« sporte man mig, som sad tæt ved den ene indgangsdør. Jeg var forberedt på, at mange var fraværende, indtil afstemningsklokken lod. Derfor havde jeg i forvejen taget en mængde afskrifter af min dagsorden. Dem rakte jeg de efterhånden indtrædende, idet jeg sagde, at den beslutning kunde de da umulig være bekendt at stemme imod. Med den mest spændte forvæntning imødeså jeg den afstemning, som nu forestod. En forkastelse af dagsordenen vilde i udlandet, hvor adressebevægelsen var bekendt, blive betragtet som et stort nederlag for fredssagen i Danmark. På den anden side måtte der voves noget. Lykkeligvis blev dagsordenen vedtaget med 50 stemmer imod 16, i det 15 ikke stemte ved det navneopråb, som måtte foretages, fordi der ved det første forsøg på at få afstemt ikke var tilstrækkelig mange, som deltog i afstemningen. Mange »fraværende« var ikke langt borte.

10. Kvinden kommer med i fredsbevægelsen.

I vinteren 1885—86 var der i København stiftet en Kvindelig Fræmskridtsforening. Min Hustru, Matilde Bajer, f. Schlüter, blev valgt til formand for denne. Hun søgte at interessere den for fredssagen, bl. a. få den til at udstede et opråb fra kvinder til kvinder. Dens flertal frygtede for, at den derved vilde gøre sig latterlig. I foråret 1886 havde dog et møde vedtaget, at opråbet skulde udgå. Men, da en generalforsamling senere skulde bekræfte beslutningen, blev denne gjort om igen. Opråbet udgik alligevel, men fra nogle enkelte. Det gjorde megen lykke, skaffede vor forening stor til-

---

* Se Rigsdagstidende 1887—88 B, spalte 823—26 og Folketingets forhandlinger d. 27. Marts 1888, sp. 5217—22.

slutning, og blev oversat i svenske, engelske og franske blade. Ja, det vedblev at omtrykkes og aftrykkes i efterhånden således ændrede affattelser, at man næsten ikke kunde kende originalen igen, da den efter at være gået igennem den udenlandske presse i næsten otte år atter fandt vejen tilbage til Danmark. Efter »Menneskevennen« aftrykkes en del af opråbet i Horsens Folkeblad d. 10. december 1893. Her ser det således ud:

»**Kvindernes Protest.** I det franske »[c: engelske]« blad Concord fandtes for kort tid siden følgende opråb:

Vi kvinder fra alle lande protesterer af al vor evne:

Mod krig, der er en afskyelig misbrug af magten.

Mod enhver fjærnelse fra voldgiftens fredelige vej!

Vi protesterer:

I menneskelighedens navn, fordi dens love krænkes ved krig.

I fædrelandets navn, hvis sønner den dræber.

I familiens navn, fordi krigen opløser familielivet.

I fræmskridtets navn, fordi krigen stanser det,

I moralens navn, fordi krigen bryder den ned.

Vi kvinder, mødre og opdragerinder, vi kræver mændenes kraftigste hjælp i denne kamp mellem barbari og civilisation. Vi retter denne appel til lovgivere og ungdommens lærere. Vi opfordrer dem til at forbedre lovene og hjælpe os at lære vore sønner: afsky for krig, afsky for blodsudgydelse, afsky for brodermord«.

Sammenligner man denne protest med slutningen af det opråb, som danske kvinder udsendte i 1886, vil man finde, at ligheden — uagtet den meget ændrede form — er så umiskendelig, at det ikke kan være den samme tanke, som er opstået i to forskellige krese, der intet har kendt til hinanden. Efter bladet »Hvad vi vil« af 1. december 1888 lød slutningen af det danske opråb således:

»Selv om vi kvinder ikke har adgang til direkte at virke for vore ønsker, har vi dog ævne og — som de flertallige i samfundet — tillige en vis ret til at protestere, når officielle vedtægter går lige imod vor opfattelse. Vi opfordrer derfor alle medborgerinder, alle mødre og opdragerinder, til med os på enhver måde at protestere imod krigen, imod den vedtagne løgn: at den er retfærdig, uundværlig og naturlig. Vi gør det i menneskelighedens, familiens, moralens og sandhedens navn. Krigen hæmmer al udvikling og skader fræmskridt, oplysning og handel, mens den avler råhed og usædelighed.

Lad os minde hverandre om, at alle nationer er medarbejdere i den store livsgærning, som fører fremad mod fuldkommenheden!

Lad os lære vore børn, at det er større hæder at arbejde for fredens gærning end for krigens!»

Men det, at kvindeforeningen i sin helhed ikke havde haft »sin menings mod«, gav mig anledning til at skrive en lille selskabssang for Kvindelig Fræmskridtsfore-

ning:

»At fred og frihed er den bedste jord,
hvori det sunde, sande fræmskridt gror« o. s. v.

Det skulde egentlig være en straffesang, men blev opfattet anderledes; og derfor blev sangen flere gange sunget ved festlige lejligheder i denne forening.⁶⁵

Blandt ny, dygtige talsmænd, som fredssagen vandt i Kvindelig Fræmskridtsforening, må særlig nævnes dens senere, begavede, veltalende formand, fru Johanne Meyer⁶⁶. Ærlig havde hun længe bekendt, at det ikke var hende muligt at få interesse for fredssagen. Men endelig faldt det ligesom skæl fra hendes øjne, at fredssagen netop var en kvindesag. Hun blev omvendt næsten som en kvindelig Pavlus; og fra den stund omfattede hun den med samme interesse som arbejdersagen og kvindesagen. Disse tre sager var hovedpunkterne på hendes program, da hun i juli 1888 begyndte at udgive kvindebladet »Hvad vi vil«.

---

⁶⁵ Musik dertil komponerede Robert Henriques. Af fru M. Fischer-Lette blev den oversat på tysk, og af Miss P. H. Peckover på engelsk. Den sidste oversættelse overgik langt originalen, og dens fortrin skyldes det uden tvivl, at den endnu i de seneste år jævnlig synges som »international Song« om »Peace and progress« på store fredsmøder i Nord-Amerika.

⁶⁶ Johanne Meyer (1838-1915), redaktør og kvindesagsforkæmper. Biografi i Dansk Kvindebibliografisk Leksikon.

Disse tre sager var også hovedpunkterne på programmet for det store nordiske kvindesagsmøde, som d. 13.—16. juli 1888 blev holdt i København midt under den skandinaviske udstilling⁶⁷. Ved denne lejlighed indledede fru L. Nörlund spørgsmålet om kvindesagens forhold til fredssagen.

Det nordiske kvindesagsmøde var besøgt ej alene af danske, norske, svenske og finske kvinder og mænd, men også af et par amerikanske venner af den engelske Miss P. H. Peckover⁶⁸, som havde ønsket, at de — Mr. og Mrs. Bowles — skulde se med egne øjne, hvorledes man behandlede fredssagen i Danmark, og derefter give hende beretning derom. Som tolk for

Mrs. Bowles optrådte på mødet frøken Anna Bugge fra Kristiania (nu fru Anna B. Wicksell, cand. phil., i Stockholm)⁶⁹. Som en følge af Bowles meddelelser til Miss P. H. Peckover indbød hun frøken Bugge⁷⁰, min hustru og mig til at gøre en rejse for at deltage i den internationale Freds- og Friheds-Ligas årsmøde i Neuchatel⁷¹ den 9. september 1888. Frk. Bugge var allerede rejst tilbage til Norge, da hun fik indbydelsen. Miss P. H. Peckover vidste, hvilken vækkende og befrugtende indflydelse deltagelsen i udenlandske, internationale kongresser havde på dem, der uddannede sig til forkæmpere for fredssagen.

---

67 Læs: Den Nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn 1888, som åbnede 18. maj.

68 Priscilla Hannah Peckover (1833-1931), engelsk kvæker og bl.a. initiativtager til Wisbech Local Peace Association i 1879.

69 Anna Bugge Wicksell (1862-1928), svensk forfatter, pacifist og kvindesagsforkæmper.

70 At den for min norske rejsefælles vedkommende har båret frugt, viser bl. a. hendes nyeste skrift: »Fredsrørelsen, framställning af de modärna sträfvandena alt ersätta krig med skiljedom. Studentföreningen Verdandis småskrifter nr. 49. Stockholm (Albert Bonniers forlag) 1898.

71 Neuchâtel er hovedbyen i den schweiziske kanton af samme navn.

Élie Ducommun

Rejsen — under hvilken den finske fru Federley sluttede sig til os — gik over Frankfurt a. M., Basel, Neuchatel, Genf, Zürich og Köln; og tanker veksledes med mange fræmragende fredsvener: Franz Wirth⁷² og fru Fischer—Lette⁷³ i Frankfurt, Lemonnier, Ducommun⁷⁴, fru Goegg, Milkowski og [Michel Revon](#)⁷⁵ i Neuchatel, Ernest Naville og flere af de ovennævnte i Genf, Hodgson Pratt og Albert Tachard på Righi ved Vierwaldstadtersøen o. s. v.

Under kongressen i Neuchatel, hvor min hustru repræsenterede Kvindelig Fræmskridtsforening, hvis formand hun da endnu var, modtog hun fra denne en telegrafisk hilsen til de forsamlede fredsvener.

---

72 Franz Wirth (1826-1897) tysk utopisk tænkner og pacifist, han grundlægger Frankfurter Friedensverein. Se bl.a.: Schriften des Frankfurter Friedens-Vereins 1886-1911. Heft 1: Franz Wirth und der Frankfurter Friedensverein. Biografi i Frieds: Handbuch der Friedensbewegung

73 [Marie Fischer-Lette](#). Tysk kvindesagsforkæmper og pacifist.

74 Læs: Élie Ducommun (1833-1906), schweizisk journalist og pacifist. Delt Nobels Fredspris 1902.

75 Michel Revon (1867-) var en schweizisk folkeretseksperter, bl.a. forfatter af: L' Arbitrage international Paris, 1892).

Dansk Fredsforening havde allerede på sit årsmøde i 1887 besluttet, at formanden for Kvindelig Fræmskridtsforening som sådan skulde være bestandigt medlem af Fredsforeningen. Det var en naturlig følge heraf, at den næste formand for kvindeforeningen, fru Johanne Meyer, indtrådte i Dansk Fredsforenings bestyrelse fra nyåret 1889, og den 5. januar valgtes til dens 2den næstformand. 1ste næstformand var cand. jur. & theol. Paul Sveistrup⁷⁶, som den 15. januar 1888, efter den afgåede landstingsmand Madsen-Mygdal, valgtes til denne stilling; og Sveistrup var også en af kvindesagens første forkæmpere, den gang redaktør af Dansk Kvindesamfunds tidsskrift »Kvinden og Samfundet«. Foruden fru Meyer fik bestyrelsen fra nyår 1889 et nyt medlem i den ihærdige agitator, den jyske gårdejer J. Svanholm-Nielsen. Meget ældre medlemmer af bestyrelsen var formanden (siden 1882)

og sekretæren, den energiske, dygtige kursusbestyrer R. P. Rasmussen (siden 1885); han havde en trofast støtte i sin for fredssagen ikke mindre varme hustru, Ellida Rasmussen, født Ravn. Fra nyår 1889 fik bestyrelsen en sammensætning, som ikke senere er rokket, — som har vundet i fasthed ved fem følgende års godt samarbejde, — og som væntelig vil styrkes endnu mer derved, at bestyrelsen fra nyår 1893 udvidede sit medlemstal fra fem til syv.

11. I jubelåret 1889.

Året 1889 er også på fredssagens område præget af mindet om, at det da var hundrede år siden, at den store franske revolution begyndte.

I maj indbød et af Dansk Fredsforenings Københavnskres og Kvindelig Fræmskridtsforening valgt forretningsudvalg norske, svenske, finske og danske rejsende, der vilde deltage i de verdensfredskongresser, som skulde holdes i Paris den 23.—27. juni om fredssagen og den 25.—30. om kvindesagen, så vel som andre nordiske meningsfæller til at samles på Sortedarnslund i København for at deltage i en forberedende forhandling om de nævnte kongressers program.

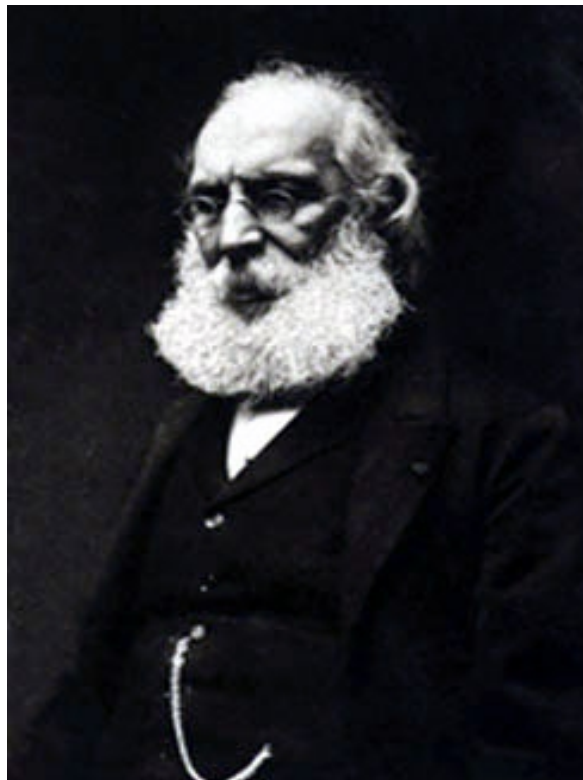
Den 15. juni åbnedes mødet, og fru Johanne Meyer indledede forhandlingen om, hvorledes nordiske venner af kvindesagen borde stille sig til verdenskvindesagskon-

---

⁷⁶ Læs: Poul Sveistrup (1848-1911), senere birkedommer og medlem af Reformpartiet.

gressens program; og næste dag indledede jeg det tilsvarende om verdensfredskongressens. Ved det påfølgende festmåltid skulde cand. mag. Jul. Schjøtt have holdt festtalen om den franske revolutions minde. Men han havde des værre måttet mælde forfald. Tilslutningen var meget ringere end ventet.* Fra Sverige mødte dog bl. a. den varme fredsven Nils Månsson (fra Passdal ved Borrum), den svenske Svanholm-Nielsen (kunde man passende kalde dette medlem af den svenske fredsforenings bestyrelse). Fra Finland mødte frøken Furuhjelm, men — så vidt mindes — ingen fra Norge. Mødet gav underskud. Kassen var tom. Underskudet dækkedes for en stor del ved en tidligere af vort engelske æresmedlem Miss P. H. Peckover skænket gave. At vor Forening måtte repræsenteres på den første verdensfredskongres, fandt man særdeles ønskeligt. Som formand var jeg den 11. juni af bestyrelsen valgt til repræsentant. Med stor nidkærhed havde fru Joh. Meyer privat indsamlet omtr. 220 kr. Det forslog ikke. Men i det sidste øjeblik kom der fra Walter Morris og andre i Norge rejsende engelske fredsvener, der gennem Miss P. H. Peckover havde hørt noget om Foreningens pengemangel, en 7-punds note. Med disse omtr. 350 kr. tiltrådtes rejsen over Esbjerg den 19. juni; og — først til London. Der vikle jeg møde Foreningens altid hjælpsomme veninde Miss P. H. Peckover. Med hende og flere engelske fredsvener rejste jeg d. 22. fra London til Paris.

Den 23. overværede jeg i Trocadero-paladset — inde i Verdensudstillingen — kongressens højtidelige åbning med taler af Fr. Passy⁷⁷, Ad. Franck, Ch. Lernonnier, Mrs. Belva Lockwood (N.-Amerika) o. s. v. De øvrige møder holdtes i Mairie (rådhus) ved Place St. Sulpice. Dansk Fredsforenings 1ste næstformand, P. Sveistrup, der kom fra en rejse i Italien, stødte til her; skønt ikke ligefræm — på grund af længre tids fraværelse fra Danmark — valgt til repræsentant, gjorde han dog på Verdensfredskongressen samme nytte som en sådan. Jeg medførte engelske og franske oversættelser af forhandlingerne og beslutningerne på det nordiske fredsmøde i Göteborg 1885. Den engelske indeholdt også oplysninger om de nordiske fredsforeninger i øjeblikket. Foruden disse småskrifter uddelte vi frit eksemplarer af grosserer J. J. Lachmanns »Oeuvre de la paix«.

Dansk Fredsforening var den eneste af de mange her repræsenterede, som mødte på kongressen med egen fane. Denne tilhørte Stokkemarkekresen, hvor den var indviet under en fest den 29. april 1888. Den havde hængt over talerstolen under det nordiske kvindesagsmøde i København. Nu havde jeg fået tilladelse til at lade den pryde baggrunden for tribunen i Mairie (Place St. Sulpice). Det var lidt vanskeligt for Hr.

* Et samtidigt møde om hypnotisme på den nærliggende Fællod havde derimod samlet tusender.

⁷⁷ Frédéric Passy (1822-1912) Fransk økonom. Værker om international voldgift og fredsbevægelsernes historie. Delt nobels fredspris 1901.

Sveistrup og mig at få den til at hænge her, hvor den i forening med en mængde franske faner skulde skjule en stor port, som holdtes lukket. En dag midt under mødet faldt Stokkernarkefanen ned. Miss P. H. Peckover, som straks bemærkede det, skyndte sig hen til Sveistrup og mig med de ord: »Der faldt vor fane;« dette ord »vor« glædede os. Ien fart fik vi atter »vor fane« på plads. Denne gjorde så megen lykke, at vi blev anmodede om at lade den pryde også lokalet, Rue Chabanais 9, hvor den Internationale Freds- og Friheds-Liga holdt sit årsmøde. Ja, til sidst blev samme fane endog indbudet til at dekorere salen, hvori det under den franske regerings beskyttelse og Jules Simons⁷⁸ forsæde holdte store møde for »kvindelige værker og indstiftelser« fandt sted.

Men nu bort fra dette dekorationsspørmål til det, som var kærnepunktet i Verdensfredskongressen for vort vedkommende!

Da vor forenings navn i udlandet stadig betegnedes som stiftet til virksomhed for Danmarks nevtralisering, blev jeg straks — ligesom næste år i London — formand for det udvalg, der skulde forberede nevtraliseringsspørmålet. Af vor bestyrelse havde jeg fået det særlige hværv at få beslutningen om de nordiske rigers nevtralisering (vedtagen på Ligaens årsmøde i Genf d. 16. sept. 1883, og stadfæstet på den evropæiske kongres i Bern d. 6. avgust 1884 og på det nordiske fredsmøde i Göteborg d. 19. avgust 1885) stadfæstet endnu en gang i Paris.

Dette havde sine store vanskeligheder, uagtet jeg som udvalgets formand havde større indflydelse på sagens gang. Man var da, og er endnu, på de internationale kongresser altfor tilbøjelig til at fortabe sig i beslutninger om almindelige grundsætninger, som snarere har sin plads i en folkeretlig afhandling, og som bedre kan affattes af folkeretslærere end af almindelige kongresmedlemmer. Dertil kom, at ledende medlemmer af den engelske fredsforening »Peace Society«, der — efter sit organ »Herald of Peace« at dømme - ikke rigtig har øje for nevtraliseringer som forberedende, praktisk fredsmiddel, var stærkt repræsenteret i udvalget, bl. a. ved den dygtige Th. Snape (nu engelsk parlamentsmedlem).

Det var dog et medlem af samme forening, Jos. Alexander, sekretær i Foreningen til Folkerettens kodifikation, som lidt efter lidt lod sig overtale til at gå ind på mine forslag. Efter det første udvalgsmøde så sagen håbløs ud. Men det viste sig, hvor praktisk det havde været: på vore årsmøder at udnævne æresmedlemmer. Disse henvendte jeg mig til inden næste udvalgsmøde, og bad dem agitere for, at der blev tilføjet en beslutning om de nordiske rigers nevtralisering. Fra kongresserne i Genf og Bern var de fleste tilstedeværende æresmedlemmer godt inde i sagen. Dette frugtede. I løbet af det næste udvalgsmøde fik jeg de medlemmer, som hidtil havde modsat sig, nogenlunde omvendte, men mødet måtte afbrydes på grund af trang til frokost. Jeg torde ikke udsætte de til dels opvarmede medlemmer for at afkøles i mellemtiden. Derfor fik jeg dem til at køre med mig til et sted i nærheden og spise frokost med mig. Således lykkedes det at holde dem varme, indtil udvalget var enigt i den retning, jeg ønskede. Alligevel var forslaget nær gået i stykker, da det kom til forhandling på et kongresmøde. Der var faldet nogle ord om, at spørgsmålet om Danmarks nevtralisering hang sammen med det om Københavns befæstning; om dette sidste var man jo uenig i

---

⁷⁸ Jules Simon, 1814-1896, fransk politiker, professor i filosofi på Sorbonne universitetet 1839-51. Senere undervisningsminister og regeringsleder.

Danmark, og her borde man ikke tage beslutninger om noget, der delte et folk (»divisait une nation«). Jeg skyndte mig at tage ordet og forsikre, at, om uenigheden i Danmark end var stor om Københavns befæstning, var dog både modstandere og tilhængere enige om Danmarks neutralisering. I øvrigt medvirkede varme udtalelser af Umiltå (Neufchatel, død 1893) og Aug. Desmoulins (tidligere medlem af Paris kommunalbestyrelse, død 1891) i høj grad til, at forslaget endelig blev vedtaget *den 26. juni* af Verdensfredskongressen.

Den 21. juli rejste jeg fra Paris til Liége (Lu'ttich) i Belgien. Jeg havde her et særligt hværv. På den 1ste Interparlamentariske Konference i Paris (d. 29.—30. juni) havde jeg været en af viceformændene.* Disse skulde danne en permanent komité til forberedelse af næste konference i London 1890. Vi mødte d. 1. juli i et af det franske folketings lokaler. Her udtaltes beklagelse over, at ingen tysk rigsdagsmand havde indfundet sig på konferencen i Paris. I anledning heraf tilbød jeg (uagtet jeg havde returbiljet fra London til Esbjerg) at lægge hjemvejen over Berlin og søge at gøre min indflydelse gældende, navnlig at formå Virchow til at træde ind i konferencens permanente komité. Jeg kendte ham allerede fra den rejse til tyske fredsforeninger, som Hodgson Pratt lod mig foretage i 1886. Men jeg trode, at mine ord vilde få større eftertryk, når jeg kunde få et brev med fra en anden beromt universitetslærer Emile de Laveleye (død 1892). Denne havde jeg flygtig truffet i Basel 1884. Han sad som censor ved statsvidenskabelig eksamen på universitetet i Liége, da jeg lod mit visitkort bringe til ham. Straks bad han en anden indtage sin plads. En lille halv times tid spaserede han med mig udenfor på gaden. Vi gik atter ind i eksamenssalen, hvor han indtog sit tidligere sæde, medens jeg satte mig blandt tilhørerne. En halv snes minutter senere bragte han mig et brev, hvori han bad Virchow om at lade sig vælge til vicepræsident i Konferencen. Med dette brev rejste jeg videre, i Berlin henvendte jeg mig til den tyske rigsdagsmand Karl Schrader. Denne bød mig sammen med Virchow, Th. Barth o. fl. den 26. juli i sit hjem. Schrader og Barth var ikke mindre end jeg selv ivrige for at overtale Virchow. Men i den indre kamp mellem videnskabsmanden og fredsvennen (politikeren) sejrede den første. Havde Bismarck⁷⁹ allerede da ophørt at være rigskansler, vilde fredsvennen i Virchow uden tvivl have sejret. Han frygtede for, at han ikke vilde kunne opnå bevillinger (som til en lægekongres, der forberedtes, var ham særdeles magtpåliggende), dersom han gav efter for vore bønner. Den øvrige del af min mission lykkedes bedre. På den Interparlamentariske Konference i London mødte første gang tyske rigsdagsmænd sammen med franske; at dette var første gang siden den fransk-tyske krig, fræmhævedes stærkt, især ved festmåltidet den 22. juli 1890. Dr. Th. Barth, udgiver af det meget ansete tyske tidskrift »Die Nation«, mødte i London med tre andre tyske rigsdagsmænd. At jeg benyttede mine besøg i Berlin i juli 1889 og 1890 til at berøre også det sønderjyske spørgsmål, om end med fornøden varsomhed, er en selvfølge. Jeg fandt den gang Dr. Barth medgørligere i den henseende end to år senere i Rom. Hans dygtighed, hans kærlighed til fredssagen og hans interesse for, at de danske sønderjyders nationalitet agtes i skolen, i kirken, i retssalen — er dog utvivlsom på grund af min deltagelse i de to store verdensfreds-møder — kongressen og konferencen — i Paris om sommeren havde jeg flere ny æresmedlem-

---

* Se mit skrift om »Interparlamentariske Konferencer«, som trykt i begyndelsen af året 1890 — til dels med understøttelse af Miss P. H. Peckover — blev sendt til alle medlemmer af de nordiske rigers lovgivende forsamlinger.

79 Otto von Bismarck (1815-1898), reaktionær tysk politiker og regeringschef.

mer at foreslå på Dansk Fredsforenings 7de årsmøde, der blev holdt den 26. november 1889 på Sortedamslund. Af de ovenfor nævnte valgtes Jos. Alexander, Aug. Desmoulins og E. de Laveleye. Til dels på grund af storartet gæstfrihed imod Foreningens repræsentant valgtes Fr. Passy, der havde ledet både kongressens og konferencens forhandlinger, Yves Guyot, fransk minister for de offentlige arbejder, fruene Griess-Traut og Maria Martin, samt det store engelske Peace Society's sekretær Dr. William Evans Darby.

Miss P. H. Peckover var allerede på det 5te årsmøde, den 30. november 1887, udnævnt til æresmedlem af Dansk Fredsforening. Men på dette — det 7de — vedtog forsamlingen, på P. Sveistrups forslag, at udtale en tak til hende for hendes støtte af Foreningen.

12. »Marche på stedet« i og udenfor Rigsdagen.

I januar 1890 skulde et almindeligt valg til Folketinget finde sted. I den anledning besluttede bestyrelsen at udgive et skrift på Foreningens vegne. Dertil var der så meget mere grund, som den (siden »Freden«, som Adler fra nyår 1885 havde overdraget til Lavrids Jörgensen, hensov samme år) nu i længre tid havde måttet låne hus — når den vilde have noget trykt — først hos den svenske »Fredsvännen«⁸⁰ og senere hos det af fru Johanne Meyer udgivne kvindeblad »Hvad vi vil?« * Dette ophørte med nyåret 1890 at være Foreningens organ. Gennem P. Sveistrup havde man gode forbindelser med mange provinsblade. Men til udtalelser på Foreningens vegne havde man kun den udvej i ny og næ at lade noget trykke særskilt.

Således fræmkom da Dansk Fredsforenings smaskrift nr. 1: Fredsvennernes katekismus af Paul Sveistrup. Det kom som et ord i rette tid, lige under valgkampen, imellem Folketingets opløsning d. 2. januar og valgdagen d. 21. Det lille skrift vakte i høj grad til eftertanke med sine spørgsmål: »Hvad vil fredsvenerne? — Hvad vil vi danske fredsvener? — Hvem bør være fredsvener? — Hvad bör en fredsvener gøre? — Hvad kan det nytte?⁸¹ — Hvad kan det nytte, at vi danske ere fredsvener?« Dette skrift har vist sig i besiddelse af en levedygtighed som intet af dets efterfølgere. Dets »10de tusende« måtte trykkes 1893. Og stadig efterspørges det.

Efter valgene blev skriftet omdelt i Rigsdagen tillige med det senere af mig forfattede om »Interparlamentariske Konferencer«. Dette sidste gjorde ikke samme virkning i den danske Rigsdag som i det norske Storting, hvor det uden tvivl medvirkede til, at denne lovgivende forsamling bevilgede tre stortingsmænd rejsepenge til den Interparlamentariske Conference, som fandt sted i London d. 22.—23. juli 1890. Dets forfatter kunde kun den 23. februar i et bestyrelsesmøde meddele, at han — af hensyn til en beslutning af bestyrelsen den 29. december — havde henstillet et forslag til Finansudvalget om en bevilling af 10,000 kroner til at sætte 20 rigsdagsmænd i stand til at rejse til London 1890. Nogen tid derefter gav Finansudvalgets ordfører, TuteinFer-

80 Fredsvännen redigeres af Klas Pontus Arnoldson i årene 1885-1888.

* I disse blade må bl. a. beretningerne om årsmøderne, de på disse givne meddelelser om Foreningens virksomhed og andre oplysninger om denne søges.

81 En lille, men betydningsfuld sproglig ændring af Viggo Hørups Hvad skal det nytte?

dinand Tutein (1830-1912), godsejer og nationalliberal politiker.⁸², mig forslaget tilbage med den bemærkning, at han havde forelagt udvalget det; men at der i dette ikke havde vist sig nogen stemning for det.

Nærmere for Fredsforeningen som sådan lå det at overveje, hvorledes den skulde blive repræsentant på den 2den r er dens fredskongres i London, umiddelbart inden Konferencen. I et bestyrelsesmøde den 4. maj udnævntes fru Johanne Meyer til repræsentant. »I tilfælde af fru Meyers forhindring udnævntes Rasmussen til repræsentant. Hr. Bajer betragtedes ligeledes som repræsentant« (protokollens ord). Så stor var den engelske gæstfrihed imod vor Forening, der stadig savnede penge til at fyldestgøre kravet i Vedtægterne om at sende repræsentanter til kongresserne, at det blev tilbudt at betale ej alene vor førstnævnte repræsentants rejse, men også min hustrus og min, den sidste rejse særlig ved Miss P. H. Peckovers private tilbud, lige som vi under hele vort ophold under kongressen var gæster hos et af Foreningens æresmedlemmer, Jos. Alexander i Groydon. Desværre blev fru Meyer syg under rejsen, og måtte fra Hamborg vende hjem. Og da var det for sent at lade Hr. R. P. Rasmussen træde i hendes sted. Hjemkommen til København, nåde fru Meyer dog at sende kongressen en skriftlig udtalelse; den findes trykt i den udførlige beretning. I samme vil også findes fuldstændig oplysning om min optræden som Foreningens delegerede på kongressen, blandt hvis vicepræsidenter jeg var.

Imidlertid fik bestyrelsen travlt med at forberede det nordiske fredsmøde, som den i modet den 4. maj havde besluttet at holde i København i begyndelsen af august, umiddelbart inden det nordiske skolemøde der. Ideen dertil var allerede over en måned tidligere udgået fra den svenske fredsforenings bestyrelse. Dog påtog Københavnskresens bestyrelse sig at forberede og ordne det nordiske møde, idet de i København forblivende medlemmer öaf hovedbestyrelsen fik nok at gøre med at forberede Foreningens 8de årsmøde, som fastsattes til samme tid.

Det nordiske fredsmøde — der for en del tik karakter af fredsfest — åbnedes søndag den 3. august 1890 i smukt sommervejr i Vodroflunds have med taler af Foreningens formand (der bragte hilsener fra kongressen i London og fra fredsvener i Berlin), af fru Anna Bugge-Wicksell⁸³ (som også kom fra London), af folketingsmand Henning Jensen o. fl. Derefter blev senere på aftenen — holdt oplæsning af forfatterne Herman Bang og Sofus Schandorph.

82 Ferdinand Tutein (1830-1912), godsejer og nationalliberal politiker.

83 Anna Bugge-Wicksell (1862-1928), norsk-svensk jurist og kvindesagsforkæmper. Senere medlem af Folkeforbundets [mandat](#)-kommission.

1. Række fra venstre: Kursusbestyrer K. P. Rasmussen, Pastor Uffe Birkedal, Konsul Sturup, Fru Johanne Meyer, en norsk Gæst, Protokolsekretær (senere Herredsfoged og Folketingsmand) Poul Sveistrup, Skolebestyrer, Løjtnant H. P. Hansen, Kolding, Fredrik Bajer, den svenske Gæst Rektor Torelli. Længst til højre Lærer (senere Forfatter) Johan Skjoldborg, Koldmose. I 2. Række ses i Midten den 23-aarige Lærer (senere Forlagsboghandler) Chr. Erichsen, Kolding, Gaardejer Svanholm Nielsen, Bælum, og P. Holt, Sandal ved Fredericia.

Næste formiddag holdt Foreningen — ligeledes i Vodruflund — sit 8de årsmøde, hvortil 11 af de daværende 43 krese havde sendt repræsentanter. Blandt disse sås Svanholm-Nielsen, H. P. Hansen (Stokkemærke), P. Holt (Sandal ved Fredericia) J. Skjoldborg og Uffe Birkedal (Ribe)⁸⁴. På dette møde vedtoges, nærmest efter P. Sveistrups forslag i bestyrelsens foregående moder, den ny affattelse af Foreningens formål (Vedtægternes § 1), hvorved der til det tidligere eneste nævnte (Danmarks nevtraliserings) föjedes:

»at der afsluttes vedvarende voldgiftstraktater mellem Danmark og andre uafhængige stater, først og fræmst de to andre nordiske riger; og

at det nordslesvigske spørsmål løses ad fredelig vej, i overensstemmelse med grundsætningen om folkenes selvbestemmelsesret«.

For denne vigtige ændring var bestyrelsens 1ste næstformand, P. Sveistrup, ordfører. Til sidst forhandlede Foreningens organisation og agitationen efter indledning af R. P. Rasmussen.

Om eftermiddagen fortsattes det nordiske fredsmøde fra den foregående dag. Sekretæren i den svenske fredsforening, rektor Torelli (fra Stockholm) indledede en interessant forhandling om skolen og fredssagen; heri deltog bl. a. den svenske fredsförenings formand, lærer Karl Sundblad (fra Sorunda). Efter en livlig fællesspisning holdt pastor H. Sveistrup, formand for Vejenkresen (død 1893), foredrag om fredssagen og Sønderjylland. Senere fortsattes med taler bl. a. af højskoleforstander Bjerre (Sorø) og pastor Uffe Birkedal (Ribe), der senere efterhånden udviklede sig til to af sagens mest veltalende forkæmpere i Danmark.

Uffe Birkedal

---

84 Uffe Birkedal (1852-1931), præst og forfatter.

Uagtet alt, hvad der var gjort fra så mange samvirkendes side for at bringe den danske fredssag vind i sejlene ved møderne på Vodroff-lund i august, vakte det dog ikke hos den store almenhed så megen opmærksomhed som en eneste mands optræden to måneder senere. Det var, da den norske digter Bjørnstjerne Björnson holdt sit meget omtalte foredrag i Koncertpalæet i København den 8. november.

Jordbunden var forberedt. Som jeg sagde, da jeg — i egenskab af Foreningens formand — åbnede mødet: den danske fredssag stod som skoven om våren fuld af knopper; den ventede kun på en nats kvægende regn for at springe ud. Denne regn var Björnsons varme, vækkende ord. Nu kunde fredssagen ikke længer hverken ties ihjæl eller dræbes af spottens gift her i Danmark. Efter foredraget samlede en mindre kres af danske fredsvener til et fællesmåltid, og ved denne lejlighed blev den et år senere afdøde

folketingsmand Berg så varm for sagen, at han, som ikke tidligere havde skænket den særlig opmærksomhed, derefter ydede den sin vægtige understøttelse i denne rigsdagssamling, hvortil den højlig kunde trænge.

Den 30. oktober havde jeg næmlig i Folketinget stillet en forespørsel til Udenrigsministeren om vedvarende voldgiftstraktater i overensstemmelse med det ny punkt på Foreningens [program](#). Ministerens matte svar og tingets ikke mindre matte holdning under den derefter følgende korte forhandling gav ikke håb om, at dette spor skulde blive fortsat med nytte. Men Bj. Björnsons foredrag den 8. november og den derved fræmbragte stemning, også blandt folketingsmændene, gav mig mod til at forsøge en fortsættelse, næmlig at foreslå et udvalg om afslutning af vedvarende voldgiftstraktater.

Der var endog tale om, at en større kres af folketingsmænd skulde have forenet sig om forslaget. Dette havde naturligvis været af stor betydning, om det havde været muligt. Men, da man begyndte at tale om forberedelse i partimøder, forhandling mellem grupperne o. s. v., mærkede jeg snart, at der var flere lunkne end varme for sagen. Jeg skønnede, at her kun var tale om en forbigående stemning, som måtte benyttes straks. Og jeg foretrak derfor at stille forslaget alene. Nedsættelsen af et 11-mandsudvalg vedtog tinget den 19. november med ikkun 58 stemmer imod 10 (den 27. marts 1888 havde der været 50 imod 16). De manges fraværelse tydede på, at stemningen kun var lunken. Udvalgets sneglende arbejde under finansudvalgets stærkt optagne ordfører (Tutein) som formand bestyrkede min tro på, at der endnu kun var tale om en forbigående stemning, der ikke så snart kunde sætte frugt. Udvalget valgte den 4.

marts 1891 N. Jensen (Toustrup) til ordfører; men den, som nærmere kender ham, må dog frikende ham for skyld i, at udvalget ikke for den 30. marts nåde at afgive betænkning, så flertallets — iøvrigt tilfredsstillende — indstilling kom lige netop for sent til at kunne blive behandlet af Folketinget, inden Rigsdagen sluttedes den 1. april.

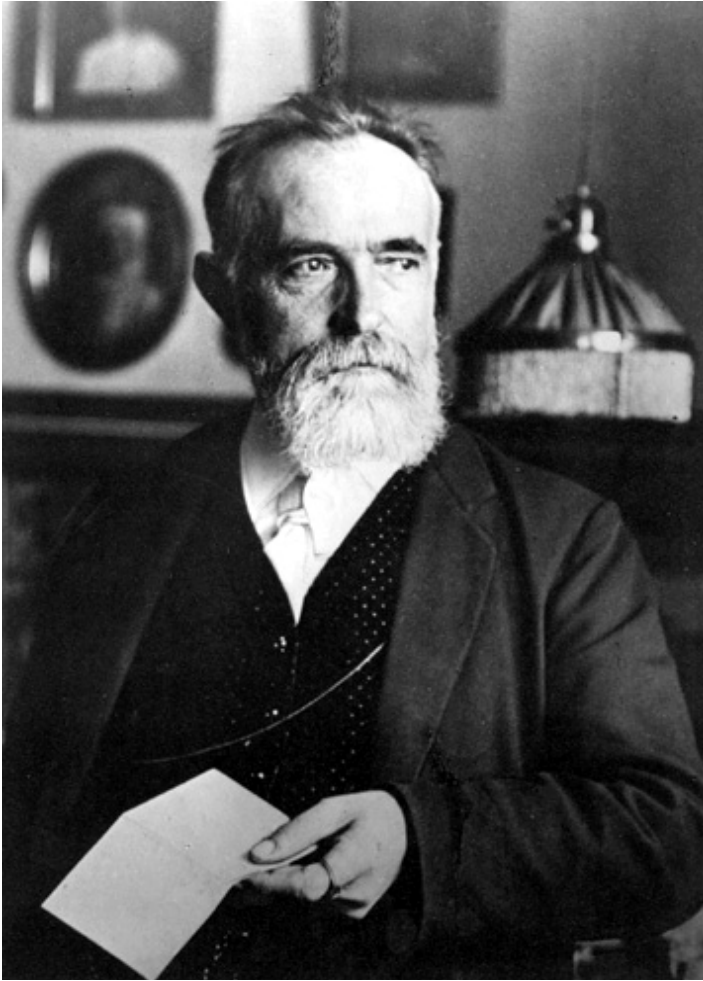
Helt tabte denne bevægelse sig dog ikke i sandet. Her var lagt en grund, hvorpå der senere kunde bygges videre. En sten dertil bragtes vel også ved min historiske fremstilling: »Om voldgiftstanken i Norden 1850—90«⁸⁵, der blev »trykt som manuskript« og den 30. december 1890 omdelt til Rigsdagens medlemmer.

Men i det hele taget må den danske fredsbevægelse i året 1890 betegnes som »marche på stedet«.

---

85 Bajer skriver i 1900 pjecen: Ideen til Nordens særlig Danmarks vedvarende Neutralitet, dens oprindelse og udvikling i kort overblik.

13. Begyndelsen til Vilh. Carlsens lysbilleder.

Vilhelm Carlsen

Da min hustru og jeg efter fredsmøderne i London gæstede Miss P. H. Peckover i Wisbech⁹⁰ den 24.—26. Juli 1890, kom jeg til at nævne Vilh. Carlsens billeder for hende. Hans plan interesserede hende overordenlig. Og hende skyldes det, at de s. k. »danske billeder« var kendte næsten over hele den øvrige verden — endog i [Avstralien](#) —, inden endnu ret mange danske fredsvener havde set de første mangelfulde forsøg med dem⁹¹.

Red. af Vendsyssel Tidende, Vilh. Carlsen⁸⁶, havde, lige fra første færd, vist sig som en varm ven af fredssagen. Allerede, da det forberedende udvalg i »glasskabets« på Kristiansborg slot arbejdede, havde det en gang grundet anledning til at sende ham en tak.

Nogle år derefter skrev han til mig om en idé, han havde fået. Han vilde virke for fredssagen ved hjælp af billeder, og bad mig hjælpe sig til sådanne. Blandt andet satte jeg ham i forbindelse med en af mine kolleger i Ligaens bestyrelse, som skaffede ham billeder fra Musée Wiertz i Bryssel. Selv sendte jeg ham, hvad der netop faldt mig i hænde: et billede i bladet »Vort orsvar«⁸⁷, der viste, hvilket helvedes blodbad en jordmine⁸⁸ kunde anrette. Han havde imidlertid mange vanskeligheder at kæmpe imod.

Den 4. oktober 1889 var han dog kommen så vidt, at han kunde vise sine krigsbilleder fræm for nogle medlemmer af Foreningens bestyrelse i R. P. Rasmussens undervisningsanstalt »København «⁸⁹. De trængte til at göres fuldkomnere.

86 Vilhelm Carlsen (1850-1914). Efter det politiske systemskifte i 1901, forbliver avisen trofast overfor partiet Venstre med det resultat, at utilfredse vendelboer i oktober 1901 søsætter avisen Vendsyssel Folkeblad med den verdensberømte pacifist og afholdsmand Lars Larsen Ledet som redaktør.

87 Vort Forsvar: Organ for Foreningerne til Forsvarssagens Fremme udkom i årene 1881-1894.

88 Jordmine: Landmine.

89 Oprettet 1882. Nu: Frederiksberg Studenterkursus.

90 Havneby i Cambridgeshire nord for London.

91 Værket udkom på dansk som: Krigen som den er. - Aalborg : V. Pontoppidan, 1882.

Først i de seneste år har også Foreningens kasse kunnet støtte Vilh. Carlsens virksomhed i denne retning. På egen hånd har han (i december 1892) udgivet på dansk den originale tekst til sine billeder, som Miss P. H. Peckover allerede for længst havde oversat og udgivet på engelsk under titlen »War as it is« (»Krigen som den er«)⁹².

Krigens apoteose eller forherligelse af den russiske maler Vasily Vereshchagin (1842-1904), russisk krigsmaler. Han drukner, da det skib han er passager i minesprænges under den russisk-japanske krig. Illustration på s. 69 i War as it is.

På årsmødet den 25. juni 1893 i Kolding var Vilh. Carlsen endelig kommen så vidt, at han kunde meddele, at hans lysbilleder til vinter vilde »foreligge i en smuk skikkelse«.

14. Begyndelsen til Verdensfredsbureauet.⁹³

Rigsdagens bogsamling var lukket i sommeren 1890. Loftet truede med at styrte ned, og måtte gøres i stand. Kun en mindre håndbogsamling var flyttet ind i det værelse ved siden af, hvilket populært kaldtes »Snapstinget. På netop samme sted, hvor jeg 1854—56 som landkadet sled i de militære lærefag, sad jeg nu og forberedte mig til

⁹² War as it is / by Wilhelm Carlsen ; translated and edited by P.H. Peckover ; with forty-six illustrations by Verestchagin, Neuville, Wiertz and others. London : Swan Sonnenschein, Published jointly with the Peace Society, 1892 ; 1900. 119 p. : ill.

⁹³ Kontoret for verdensfred.

min deltagelse i fredskongressen og konferencen, der snart skulde holdes i London. Organisationsspørgsmålet stod også på dagsordenen. Dets vigtighed var mig klar. Som gammel militær indså jeg, at til at føre »krig imod krigen«, med håb om sejr, kræves ikke mindre organisation end til at »føre krig«. Hidtil havde de mange forskellige fredsvener og fredsforeninger fort »krigen imod krigen« næsten uden at kende noget til hverandre. Om samlet, ordnet optræden var der næppe tale. En betingelse derfor vilde det være, at man først og fræmst havde et fælles støttepunkt: et bureau. Dette skulde efterhånden udvikles til at blive lige som hjertet i hele fredsbevægelsen. Lige som blodet i det menneskelige legeme fra alle dele strømmer til hjertet, fornyes i lungerne, og atter ved hjerteslaget drives ud i de yderste lemmer, således skulde et verdensfredsbureau engang fræmbringe hjerteslaget i hele fredsværket.

Det første udkast til et sådant Bureau udarbejdede jeg i min ensomhed, og sendte det til den forberedende komité i London. Under kongressen blev jeg imidlertid underhånden modarbejdet af dem, som havde størst indflydelse på kongressens ledelse. Mit forslag blev skudt til side for det oftere fræmsatte, men lige så ofte dødfødte om en alle fredsforeninger omfattende »fælles union eller federation«, som naturligvis blev vedtaget, men ikke senere har efterladt spor.* Da jeg på mødets sidste dag, under forhandlingen herom, indså, at min sag var tabt, vilde jeg dog i det mindste have ordet for at give en antydning for næste gangs skyld. Men, da jeg bad om ordet, svarede den myndige og kraftige 84-årige amerikaner Dudley Field⁹⁴, som ledede forhandlingen: »C'est impossible, monsieur« (»Det er umuligt*«).

Et lignende forslag havde jeg stillet til den derpå følgende Interparlamentariske Konference. Midt i en søvnlos nat, i Croydon⁹⁵, stod jeg op, tændte lys, og omarbejdede det. Jeg afskrev det på et stort stykke pap, jeg fandt i mødesalen, fik underskrifter til støtte af flere franske (Gaillard og G. Martin), tyske (Barth, Dohrn og Broemel), skandinaver, (F. T. Borg, John Lund, Horst og H. Bing) — medlemmer, som tilfældig under forhandlingerne kunde findes og vindes. Jeg stillede det store stykke pap op imod et vandglas foran italieneren, den senere kultusminister Villari, som ledede forhandlingerne i slutningsmødet. Da mit forslag blev sat under forhandling, fattede jeg mig yderst kort. En stemme: »Det bliver altså et slags stående udvalg.« Afstemning!

Og mit forslag var enstemmig vedtaget. Men — da den officielle protokol forelå trykt, havde man opfattet vedtagelsen, som om kun princippet var vedtaget. Nu vel, det var altid en begyndelse! Nu galdt det at smedde, så at jærnet kunde blive varmt inden næste kongres og konference, som skulde holdes i i Rom 1891.

Gamle Ch. Lemonnier var fyr og flamme for at gøre sin Liga varm for forslaget; han havde selv tidligere⁹⁶ antydnet tanken om et »generalsekretariat« for den Interparlamentariske Konference, med hvilket tillige alle fredsforeningerne skulde stå

---

* Se småskrift nr. 3: »Verdensfredsmødernes meninger«. Kbh. 1892. Side 29.

94 David Dudley Field II (1805-1894), amerikansk advokat, stiftede omkring 1872 the international Association for the Reform and Codification of the Laws of Nations som han var præsiden for.

95 Bydel i London.

96 I et brev af 27. oktober 1889 til Phil. Stanhope, trykt i Les Etats Unis d'Europe d. 2. november 1889 (nr. 7).

i forbindelse. spørgsmålet om oprettelsen af et internationalt fredsbureau blev forhandlet på Ligaens kongres i Grenoble d. 31. august 1890. Dansk Fredsforenings protokol af 22. august meddeler, at Ch. Lemonnier og fru Goegg anmodedes om at repræsentere Foreningen dér. Kongressen vedtog en henvendelse til fredsforeningerne, på grund af hvilken disse opfordredes til at lade sig repræsentere i Paris i en kommission om det påtænkte bureau. Vor bestyrelse udnævnte den 16. november frøken M. Taxil til sin repræsentant, I samme møde forberedte jeg mine kolleger på, at vor forenings kasse måtte komme til at støtte sagen. Den 24. februar 1891 holdtes i et af Rigsdagens lokaler møde af repræsentanter for den danske parlamentariske fredskomiteé (H. Bing og mig) og for Foreningens bestyrelse (fru Meyer, R. P. Rasmussen og P. Sveistrup) for at enes om besvarelsen af en mængde spørgsmål, som var modtagne fra kommissionen i Paris. Den 14. maj oplæste jeg i hovedbestyrelsens møde håndskriftet til vort småskrift nr. 2: »Fredsvennernes krigsplan« (propaganda for Verdensfredsbureauet). Miss P. H. Peckover oversatte det på engelsk som »Tactics for the friends of peace«; kaptajn Siccardi oversatte det på italiensk som tillæg til beretningen om fredsmødet i Milano i maj 1891, der forberedte kongressen i Rom 5—6 måneder senere; professor N. C. Frederiksen⁹⁷, fhv. folketingsmand, som jeg havde truffet under kongressen i London, og som derfra rejste til Paris, viste sagen den velvilje at oversætte skriftet på fransk. Til den franske udgave (»[Plan de guerre des amis de la paix](#)«) skrev Ch. Lemonnier den 16. august 1891 en fortrinlig lille fortale. Han slutter således: »At sætte dette Bureau i virksomhed vil sikkert være en af de mest udmærkede bedrifter i fredspolitikken. Den dag, det sker, har fredsvenerne taget det afgørende skridt fra utopi til virkelighed«. Den danske udgave af dette småskrift er for længst udsolgt, og da dets formål er nat, er der ingen grund til en ny. De engelske, franske og italienske oversættelser blev i udlandet brugt til virksom propaganda. Nogle af de sidste eksemplarer uddelte jeg i Rom i november, da slaget skulde stå.

Den Interparlamentariske Konference i Rom var nærmest organisatorisk. Men des værre var gæstfriheden så stor, at handlefriheden betydelig indskrænkedes af hin. Der handledes ikke meget. Mit forslag om et fælles foreningspunkt i Bern blev, gennem Pandolfis⁹⁸ og Fr. Passys bearbejdelser, til et dødfødt »general-sekretariat«, som intet bestemt sæde skulde have; derfor tabte marki Pandolfi også næste år i Bern sit sæde som generalsekretær, idet der blev oprettet et Interparlamentarisk Bureau dér med Gobat⁹⁹ (kultusminister i kanton Bern) som direktør. Derved var det faste støttepunkt for konferencen nåt. Hvad man forkastede i Rom 1891, vedtog man i Bern 1892.

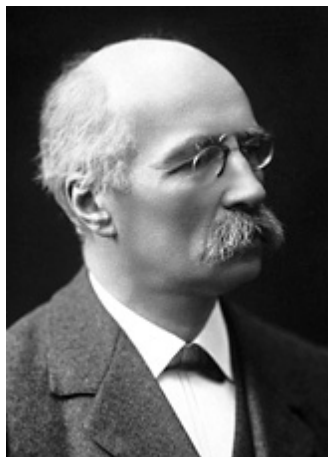
Charles Albert Gobat

97 Niels Christian Frederiksen (1840-1905), nationaløkonom og nationalliberal politiker.

98 marquis Marquis Pandolfi, italiensk politiker.

99 Charles Albert Gobat (1843-1914), schweizisk advokat og politiker. Delt Nobels fredspris 1902.

På konferencen i Rom den 3.—7. november fulgte kongressen. På begge møder var Danmark repræsenteret — officielt naturligvis kun på kongressen — af folketingsmand Bluhme¹⁰⁰ og mig. Til denne var bureauspørmålet omhyggeligere forberedt. Under vejs til Rom havde jeg den 25. oktober haft meget vigtige samtaler med Verdensbureauets nuværende sekretær og egenlige leder, Elie Ducommun i Bern, (på Hotel Jura).

Hele taktiken var aftalt i forvejen. H. La Fontaine¹⁰¹ (fra Bryssel) mødte med et nyt forslag, som var uforeneligt med vort; men under frokosten mellem to møder lykkedes det at få ham over til vor side. Det galdt nu at få forslaget lige som boret ind midt imellem de mange andre, som trængte på. Jeg sad den 13. november som vicepræsident ved siden af præsidenten Bonghi¹⁰², da et spørgsmål netop var forhandlet til ende, og han et øjeblik famlede efter det næste. Øjeblikkelig holdt jeg forslaget om Bureauet frem for ham, og bad ham endelig tage det for nu straks, da ellers valget af Bureaukommissionens medlemmer og dennes konstituering ikke kunde fuldendes inden kongressens slutning.

Lige som Bonghi vilde føje mig, begyndte min ven Mazzoleni i den anden ende af salen at påstå, at et tidligere afbrudt spørgsmål borde foretages først. Jeg for hen i ham, næsten greb ham i kraven, og besvor ham endelig at lade Bureauet få fortrinnet. Han tav. Og Ducommun, som skulde være ordfører for sagen, fik ordet .... ja, men Ducommun var i øjeblikket ikke tilstede. Jeg sendte alle de venner af sagen, jeg kunde finde, afsted for at finde Ducommun. Inden Bonghi var bleven ked af at vente, fandt man Ducommun. Nu gik det, slag i slag, for og imod Bureauet. Bonghi havde hastværk. Det var sent på eftermiddagsmødet. Afstemningen faldt snart — til fordel for Bureauet. Men der blev ingen modprøve foretaget. Da det engelske parlamentsmedlem [Cremer](#)¹⁰³ forlangte modprøve, erklærede Bonghi, at det var for sent; ti efter den italienske forretningsorden blev ingen modprøve foretaget, når den ikke straks begærtes.

William Randal Cremer

100Emil Bluhme (1833-1926) søofficer og politiker.

101Henri La Fontaine (1854-1943), belgisk jurist og [pacifist](#)-ekspert i international lov og socialistisk politiker. Nobels fredspris 1913.

102Ruggero Bonghi (1828-1895), italiensk underviser, forfatter og politiker.

103William Randal Cremer (1828-1908), liberal engelsk politiker. Nobels fredspris 1903.

Lørdag den 14. november — kongressens sidste dag — stod foran præsidenten en urne, hvori man kunde kaste sin stemmeseddel. Om aftenen optaltes stemmerne. Som medlemmer af den foreløbige Bureaukommisjon var valgte: H. Pratt, A. Mazzoleni, Ducommun, Alfr. Love (ej tilstede) og jeg. I et møde hos H. Pratt (på Hotel Quirinale) valgte man mig til formand.

Som følge af de mange ny forretninger, denne stilling vilde påføre mig, frabad jeg mig i bestyrelsesmødet — efter mit genvalg som bestyrelsesmedlem af Dansk Fredsforening — genvalg til formand. Som min eftermand valgtes den 29. december 1891 P. Sveistrup, medens jeg blev »sekretær og Foreningens repræsentant overfor udlandet («Président honoraire»)«. 1ste viceformand blev R. P. Rasmussen, og 2den fru Johanne Meyer. I samme møde bevilgedes 100 kroner til Verdensfredsbureauet.

15. Forbindelser med norske fredsvener.

I det foregående er af og til enkelte norske nævnte: Vollert Konow (S. B.) 1884, frøken Bugge (nu fru Wicksell) 1888, Björnstjerne Bjornson 1891. Endnu bestod dog ingen »Norsk Fredsforening«. Vel havde en sådan dannet sig i begyndelsen af februar 1885 på et møde af venstreforeningernes repræsentanter i Kristiania, men den var aldeles hensovet, da stortingsmand V. Ullmann¹⁰⁴ stiftede en sådan den 8. august 1891 under et tre dages møde på Telemarkens højskole i Seljord. Dagen forinden havde Uffe Birkedal (Ribe) og jeg efter indbydelse holdt foredrag dér om fredssagen. Dog var i det foregående år i Stortinget dannet en norsk interparlamentarisk komité*, til hvilken der 1890 og følgende år bevilgedes statsmidler, for at tre stortingsmænd kunde deltage i de Interparlamentariske Konferencer.

Da den norske komité's delegerede (Ullmann, Horst og John Lund) rejste gennem København til Konferencen i Rom, var de den 20. oktober 1891 Dansk Fredsforenings gæster ved et festmåltid i København, — lige som allerede den 1. april

104Viggo Ullmann (1848-1910), norsk underviser, kvindesagsforkæmper og politiker. Medlem af Norges Fredsforening av 1885 og Stortingets Fredsforening.

* Den tilsvarende svenske dannedes den 15. maj 1892 i Stockholm, og den danske blev først færdig konstitueret den 7. februar 1893. Men disses historie hører ikke herunder.

1891 Björnstjerne Björnson havde været Foreningens gæst sammesteds; det var ved denne lejlighed, at digteren oplagte sit »Fredsoratorium« (senere trykt som småskrift for at sælges til fordel for Verdensfredsbureauet).

Mer end nogensinde tidligere slog B. Björnson til lyd for fredssagen i Danmark, da han den 19. juni 1892 talte ved det store fredsmøde på Himmelbjærget efter indbydelse af nogle midtjyske krese af vor Forening, navnlig Silkeborg— og Skanderborg—kresene. Deltagernes antal opgaves til 10—12,000. Aldrig, sagde Björnson, havde han talt til en så stor forsamling. Noget mindre talrig var den, til hvilken han den 26. talte i Sorø.

Disse møder var en vækkelse, der kom den adressebevægelse til gode, som begyndte samme efterår.

16. Ændringer i vedtægterne 1891—92.

På det 9de årsmøde, den 4. oktober 1891, indførtes i Foreningens vedtægter en for deres organisation vigtig bestemmelse, nemlig: kresenes repræsentation på årsmødet gennem ombud. Hidtil havde alle mødende medlemmer lige stemmeret. Som følge heraf havde den kres, hvori årsmødet blev holdt, en stor overvægt, og årsmødet var hidtil stadig holdt i København. Dette havde ingen praktisk betydning, så længe Københavns-kresen selv var aldeles ubetydelig. Men da denne, især ved dens flerårige formands, kursusbestyrer R. P. Rasmussens, udmærkede ledelse, var bleven talrigere end enhver af de øvrige krese, var det nødvendigt at indskrænke stemmeretten på årsmødet til kresenes formænd og ombud, idet hver kres fik ret til at sende 1 ombud for hvert 40de betalende medlem, hvis bidrag for samme kalenderår mindst 14 dage inden årsmødet, var modtaget af hovedbestyrelsen.

Denne bestemmelse trådte ikke straks i kraft. Den blev første gang anvendt på det 10de årsmøde den 4. december 1892; men et slags prøve på denne organisation af et møde var gjort allerede den 19. juni, da et »delegeretmøde« blev holdt i Silkeborg inden det store fredsmøde på Himmelbjærget samme dag.

På det 10de årsmøde (1892) blev bestyrelsens medlemstal forhøjet fra fem til syv. Foreningens stærke vækst, og som følge deraf dens trang til at blive fyldigere repræsenteret, var hovedgrunden til denne ændring. Hidtil havde alle medlemmer — på et nær — bot i København. Bestyrelsen foreslog nu selv, at de to ny medlemmer valgtes udenfor hovedstaden. Deraf vilde des værre den ulæmpe følge, at bestyrelsens forretningsgang blev meget langsommere. Om fordelenes overvægt over manglerne ved denne ændring er det vel endnu for tidligt at domme.

Da bestyrelsens organisation 1893 omtaltes i et bestyrelsesmøde den 8. december 1892, udtalte formanden, P. Sveistrup, at »han i det kommende år ikke vilde se sig i stand til at anvende ret megen tid i fredssagens tjeneste, og at han derfor ønskede at udtræde af styrelsen for at give plads for et virksommere medlem«.

Uagtet året 1893 står for nært til at behandles historisk her, må det dog tilføjes,

at det lykkedes fræmdeles i bestyrelsen at beholde P. Sveistrup — hvis varme især for det sønderjyske spørgsmål og for voldgiftssagen man nødig vilde savne —, men at han som formand afløstes af R. P. Rasmussen, hvis dygtighed alene som leder af adressebevægelsen i vinteren 1892—93 havde været ham tilstrækkelig adkomst til formandspladsen 1893 fræmfor nogen anden.

Som ny medlemmer af bestyrelsen - i anledning af medlemstallets forøgelse — valgtes folketingsmændene J. C. Christensen (Stadil) og Bluhme (Nörlund). Den sidste blev 2den næstformand, medens fru Johanne Meyer rykkede op i R. P. Rasmussens plads som 1ste.

17. Forbindelser med Rigsdagen.

Dansk Fredsforening, eller i alt fald dens bestyrelse, har længe haft øje for, at fredssagen — i langt højere grad end forsvarssagen — bör være en stats sag, og at derfor statsmidler bör bevilges til dens fræmme.

Allerede i slutningen af 1889 ser vi således bestyrelsen erkende ønskeligheden af, at der bevilges rejseunderstøttelser til de rigsdagsmænd, som kunde og vilde deltage i den Interparlamentariske Konference (hvad Norges Storting næste år gennemførte for sit vedkommende). Medens en henstilling herom i samlingen 1889—90 tilbagevistes af Finansudvalget, stillede i 1891—92 15 medlemmer af Folketinget (med [Blem](#)¹⁰⁵ som ordfører) forslag om en bevilling, hvilket tinget vedtog den 18 marts med 62 stemmer imod 16. Og 1892—93 stilledes forslaget endog af selve Finansudvalget, og begrundedes af dets ordfører (Har. Holm). Til dette fræmskridt havde Foreningen i høj grad bidraget. De adresser, som fra en mængde stedlige krese indsendtes i vinteren 1890—91 til støtte for voldgiftssagen, hvorom 11-mandsudvalget var nedsat, indeholdt næmlig også ønsket om, at Rigsdagen vilde medvirke til, at Danmark blev fyldigere repræsenteret på den Interparlamentariske Konference.

Markus Peter Blem

¹⁰⁵Markus Peter Blem, (1848-1915), venstrepolitiker, kreditforeningsdirektør og andelsmand.

Det fræmskridt, spørsmålet om vedvarende voldgifts-traktater har gjort siden 1891, da 11-mandsudvalgets arbejde løb ud i sandet, skyldes også for en stor del det tryk, som Foreningens medlemmer øvede på Rigsdagen. Dette spors-mål var således blandt dem, som Foreningen lod stille til kandidaterne ved folketingsvalget den 20. april 1892. Et mægtigt stød fremad fik vel denne sag derved, at den Interparlamentariske Konference i Bern (avgust 1892) opfordrede sine medlemmer til at bringe den fræm i de forskellige rigsdage; men i vor kendte man ikke meget til Konferencens arbejder; og det må derfor snarere regnes vor forening til ære, at Folketinget den 21. november 1892 vedtog det forslag til beslutning om vedvarende voldgiftstraktater, som 11-mandsudvalget i 1890—91 havde udarbejdet, men derefter ladet ligge. Det blev nu genoptaget og vedtaget - vel kun med 35 stemmer imod 20*, men dog vedtaget. Og deri må ses en god begyndelse til virkeliggørelsen af det ene af Dansk Fredsforenings hovedformål.

Ovennævnte afstemning i Folketinget havde uden tvivl fået et kraftigere udtryk, dersom den havde fundet sted noget senere, støttet af den adressebevægelse, under hvilken Foreningen er bleven en magt, hvormed man nødes til at regne i vort politiske liv. Men denne bevægelses begyndelse fortjæner et afsnit for sig.

18. Verdensadressebevægelsen i Danmark 1892.

Blandt de beslutninger, som den 4de Verdensfredskongres i Bern vedtog, anede næppe mange af deltagerne, at den, som var stillet af en hidtil næsten ubekendt fredsvæn Manieri (professor i Rom)¹⁰⁶, om en verdensadressebevægelse til fordel for fredssagen¹⁰⁷, skulde få videre betydning.

Uden Verdensfredsbureauet, som har været i virksomhed siden slutningen af 1891, vilde det heller næppe været muligt. Dettets ledende kommissjon, hvis 15 medlemmer for 1892—93 valgtes af Kongressen*, sammentrådte dagen efter dennes slutning, den 28. avgust 1892, for at forberede fuldbyrdelsen af dens resolutioner. Til dette møde havde Bureauets egenlige leder i Bern, Elie Ducommun, medbragt et udkast til en adresse; dermed var dog ikke meningen, at dets ordlyd skulde fastholdes af de forskellige fredsföreninger. Disse måtte selv tillæmpe udkastet, så at det passede for enhver stedlige forhold. Således havde man i England kun støttet det forslag om vedvarende voldgiftstraktater, som det engelske underhus (med Gladstones ændring) vedtog den 16. juni 1893. I Svejts havde man fræmhævet en opfordring til regeringen om at støtte Verdensfredsbureauet med statsmidler og at yde rejseunderstøttelse til medlemmer af den Interparlamentariske Konference. I Frankrige gjorde man en lille hentydning til det elsass-lothringske spørsmål o. s. v. Men grundtanken i alle de nationale adresser var dog den samme.

---

* 1 (J. K. Lauridsen) stemte ikke, og 44 var fraværende.

¹⁰⁶Formodentlig Baccio Emanuele Maineri (1831-1899).

¹⁰⁷Pétitionnement universel en faveur de la Paix.

* Herefter vælges de af Selskabet for Bureauet (hvis vedtægter er oversatte i Dansk Fredsforenings Medlemsblad af 2. februar 1893, s. 5—7). De samme genvalgtes den 22. sept. 1893 på det 1ste årsmøde (i Bern).

I det 1ste bestyrelsesmøde, som holdtes i Dansk Freds-forening efter Kongresen i Bern, den 5. oktober, forhandlede straks adressebevægelsen. Forståelse om hovedpunkterne opnåedes. Det blev overdraget R. P. Rasmussen og Sveistrup at forme det af mig fra Bern medbragte og senere oversatte adresseudkast nærmere; og 200 kroner bevilgedes til at sætte bevægelsen i gang.

I næste bestyrelsesmøde, den 1.4. oktober, vedtoges adressens ordlyd, opråbet, som skulde ledsage den, og de medfølgende oplysninger. At adressebevægelsen vilde koste mange flere penge end de bevilgede 200 kroner, var klart. Men mere kunde kassen ikke godt undvære for det første. Da fik R. P. Rasmussen den udmærkede idé at lave en rubrik for bidrag til fredssagen, mindst 10 øre. At denne idé var mange tusende kroner værd, anede man ikke da. Bestyrelsen overdrog Rasmussen at foranstalte det videre fornødne med hensyn til trykningen.

Den 15. november udsendtes eksemplarer af adressen* til fredssindede blade, til Foreningens krese, til højskolerne, til de demokratiske bestyrelses formænd o. s. v. Inden sidste januar 1893 skulde de tilbagesendes til »Dansk Fredsforenings Adressebureau«; dette oprettedes på Blegdamsvej 26, København N. Men bevægelsen kom snart i en så glædelig fart, at man (den 13. januar) besluttede at fortsætte den ud over 1. februar. Indtil midt i samme måned var adressen udsendt i 26,000 eksemplarer.

Bekendt er, at tre af bestyrelsens medlemmer (formanden R. P. Rasmussen, 2den* næstformand Bluhme og Svanholm-Nielsen) den 29. marts 1893 på Amalienborg overrakte Kongen fredsadressen med 234,118*** underskrifter - Foreningens sidste stordåd!

Men denne - så vel som fortællingen om de vigtige forhandlinger på årsmødet i Kolding den 25. juni 1893, beslutningerne om forholdet til skyttesagen og om medlemsbladet, samt på det følgende fredsmøde om det sønderjyske spørgsmål ligaer ikke indenfor rammen af Dansk Fredsforenings første tiår.

I disse forhandlinger og beslutninger er der væsentlig lagt spirer til ny begyndelser. De skal have tid til at vokse og udfolde sig, inden de behandles historisk.

Men dertil, at denne historie bliver til gavn og glæde, lykke og ære, for fredssagen i Danmark — dertil kan enhver dansk fredsvæn medvirke ved, kraftig og fornuftig, i gærning at arbejde med på denne histories fortsættelse.

---

* Se dens ordlyd i Tillæg G. Der var særlige eksemplarer for vælgere, for kvinder, og for andre ikke-vælgere over 18 år.

* * Kongens kabinetssekretær havde udtrykkelig meddelt, at kun tre herrer af bestyrelsen vilde kunne modtages som deputation hos Kongen. Ellers vilde 1ste næstformand, fru Joh. Meyer, have været med.

* ** Senere indkom endnu 7644, som i februar 1894 af Rigsdagens formænd indbragtes i tingene. Således fik denne kæmpeadresse i alt 241,762 eller henvend en fjærdedel million underskrifter af voksne danske mænd og kvinder.

Tillæg.

A. Mærkedage.

1882. 18. og 22. X. forberedende privatmøder i Rigsdagen. — 24. X. forberedende udvalgmøde. — 28. XI. *stiftes Foreningen til Danmarks neutralisering*. — 1. XII. den midlertidige bestyrelse vælger A. Holck til form. og V. Adler til sekret. — 15. XII. opråb udsendes.
1883. 2. I. begynder agitationen på landet (i Haslev) .— 16. IX. Telegram fra Odder til Genève. — 11. XII. *det 1ste årsmøde*.
1884. 19.1. vælger bestyrelsen Fr. Bajer til form. (Jul. Schjøtt indtr. ist. f. M. Strandskov). — 6. VIII kongressen i Bern vedtager Nordens nevtralisering. — 31. X. Odense-mødet; oppositionen begynder. - 2. XII. *det 2det årsmøde*.— 31. XII. Adler overdrager »Freden« til Lavr. Jørgensen.
1885. 23.1. forespørsel i Folketinget til Udenrigsministeren om Danmarksnevtralisering. — 17.—19. VIII. nordisk fredsmøde i Göteborg. - 28. XI. *det 3dje årsmøde* (»Dansk Fredsforening«). — 19. XII. Fr. Bajer foreslår i Folketinget vedvarende nordisk voldgiftstraktat.
1886. 8.—29. IX. forbindelser med udlandet. — 2. X. *det 4de årsmøde*.
1887. 8. II. Fr. Bajer gentager forslaget af 19. XII. 1885, hvis overgang til 2den behandling vedtages d. 18. II. med 37 imod 18 stemmer. - 30. XI. *det 5te årsmøde*.
1888. 15. I. P. Sveistrup, indtrådt i bestyrelsen, vælges til 1ste nfm. - 27. III. Folketinget vedtager, på grund af et andragende med 5,378underskrifter, med 50 imod 16 stemmer en dagsorden om en vedvarende nordisk voldgiftstraktat (15 stemte ikke, 20 fraværende). - 13.—16. VII. nordisk kvindesagsmøde i København. — 9. IX. kongressen i Neufchatel. — 28. XI. *det 6te årsmøde* (Amdrup revisor).
1889. 5.1. fru Joh. Meyer, indtrådt i bestyrelsen, vælges til 2den nmf. — 15 —16. VI. Nordisk vennemøde på Sortedamslund i København. — 26. VI. den 1ste verdensfredskongres (i Paris) vedtager Nordens nevtralisering. — [4. X. Vilh. Carlsens lysbilleder i «København«]. -26. XI. *det 7de årsmøde* (tak til Miss P. H. Peckover). — [29. XII. i bestyrelsesmøde forhandles om bevilling på finansloven til rejseunderstøttelse til »interparlamentarister«].
1890. Småskrifter nr. 1: »Fredsvennernes katekismus« af P. Sveistrup.— »Interparlamentariske konferencer« af Fr. Bajer (sendt Nordens folkerepræsentanter). — 14. —19. VII. den 2den verdensfredskongres i London. — 3.—4. VIII. nordisk fredsmøde og 4. VIII. *det 8de årsmøde* (på Vodruflund i København). Vedtægternes § 1

ændres. - 30. X. forespørsel i Folketinget til Udenrigsministeren om vedvarende voldgiftstrakter. — 8. XI. Bj. Björnsons tale i Dansk Fredsforening (Koncertpalæet). — 19. XI. Folketinget beslutter nedsættelse af et voldgiftsudvalg med 58 stemmer imod 10. — 30. XII. »Om voldgiftstanken i Norden 1850—90« omdeles i Rigsdagen.

1891. 30. III. voldgiftsudvalgets betænkning. — 1. IV. Bj. Bjornson oplæsersit «Fredsoratorium». — 14. V. Småskrift nr. 2: »Fredsvennernes krigsplan« af Fr Bajer oplæses i et bestyrelsesmøde. — 2. V. fru Joh. Meyer holder foredrag om fredssagen i Kvindelig Fræmskridtsforening. — 7. VIII. Fr. Bajer og U. Birkedal forbereder, efter indbydelse af V. Ullmann, ved foredrag stiftelsen af en norsk, fredsförening d. 8. VIII. — 4. X. *det 9de årsmøde* (delegerede indføres i Vedtægterne). — 20. X. Dansk Fredsforenings fest i København for norske stortingsmænd på rejse til fredsmøderne i Rom. — 25. X. vigtigt tomandsmøde på Hotel Jura (n 35) i Bern. — 13. XI. Verdensfredsbureauets oprettelse vedtages på den 3dje verdensfredskongres i Rom. — XII. Julebog udgives. — 29. XII. Bestyrelsen vælger P. Sveistrup til formand for 1892, R. P. Rasmussen til 1ste, fru Meyer til 2den næstformand, samt den efter ønske fratrædende formand (siden 1884) Fr. Bajer til sekretær samt Foreningens repræsentant overfor udlandet som »ærespræsident«.

1892. 21. III. bestyrelsen beslutter at udgive et medlemsblad. — 18. III. Folketinget bevilger — med 62 imod 16 stemmer — 3,000 kr. til rejseunderstøttelse til den interparlamentariske konference i Bern. - 20. IV. Foreningen lader stille spørgsmål til kandidaterne ved folketingsvalget. — 19. VI. delegeretmøde i Silkeborg og fredsmøde på Himmelbjærget (Bj. Bjornson). — 23. VIII Verdensfredsbureauets vedtægter på den 4de verdensfredskongres i Bern. — 28. VIII. Fr. Bajer vælges til præsident for Bureaukommissionen. — 5. X. bestyrelsen beslutter at begynde adressebevægelsen (jf. 29. III. 1893). — 21. XI. Folketinget vedtager med 35 stemmer imod 20 en beslutning om vedvarende voldgiftstraktater. — 2. XII. Foreningens 10-års stiftelsesfest. — 4. XII. *det 10de årsmøde*.

1893. 2.1. i bestyrelsen indvælges J. C. Christensen og Bluhme. — 13.1. R. P. Rasmussen vælges til formand i st. f. den efter ønske fratrædende P. Sveistrup. Bestyrelsen udsender et af Bluhme forfattetopråb til det danske folk i anl. af Gaprivis udtalelser i den tyske Rigsdag. — 15. III. Bluhmes forespørsel i Folketinget om privatejendoms beskyttelse til søs i krigstid. — 29. III. R. P. Rasmussen, Bluhme og Svanholm-Nielsen overrækker kong Kristian IX. Den danske fredsadresse med 234,118 underskrifter. — 8. IV. Fr. Bajer overgiver Verdensfredsbureauet i Bern 600 fr. fra Dansk Fredsforening. — 25. VI. *det 11te årsmøde* og derefter folkemøde i Kolding (skyttesagen og det sønderjyske spørgsmål). — 10. IX. —14. X. rejser Fr. Bajer i Tyskland af hensyn til det sønderjyske spørgsmål, i Svejts til Verdensbureau-Selskabets 1ste årsmøde, og i Belgien tildet Interparlamentariske Bureaus møde. -- 11. XII. adresse til Regering og Rigsdag om understøttelse til Verdensfredsbureauet (fra D. Fredsforenings bestyrelse). Se Tillæg D.

B. Bestyrelsens medlemmer.

1883. A. Holck, formand; Fr. Bajer, 1ste næstformand; M. Strandskov, 2den næstformand; V. Adler, sekretær; Lavrids Jörgensen, kasserer.
1884. Fr. Bajer, frm.; Jul. Schiøtt, 1ste nfm.; A. Holck, 2den nfm.; V. Adler, skt.; Lavr. Jörgensen, kasserer.
1885. Fr. Bajer, fm.; Jul. Schiøtt, 1ste nfm.; Madsen-Mygdal, 2den nfm.; Lavr. Jörgensen, kasserer; Adler, skt.
1886. Fr. Bajer, fm. og kasserer; Jul. Schiøtt, 1ste nfm.; Madsen-Mygdal, 2den nfm.; R. P. Rasmussen, skt.; N. J.
1887. Nörlund. Fr. Bajer, fm. og kass.; Jul. Schiøtt, 1ste nfm.; Madsen-Mygdal, 2den nfm.; R. P. Rasmussen, skt.; N. J. Nörlund.
1888. Fr. Bajer, fm. og kass.; P. Sveistrup, 1ste nfm.; Madsen-Mygdal, 2den nfm.; R. P. Rasmussen, skt.; N. J. Nörlund.
1889. Fr. Bajer, fm. og kass.; P. Sveistrup, 1ste nfm.; fru Joh. Meyer, 2den nfm.; R. P. Rasmussen, skt.; J. Svanholm-Nielsen.
1890. Som i 1889.
1891. Som i 1890.
1892. P. Sveistrup, fm. og kass.; R. P. Rasmussen, 1ste nfm.; fru Joh. Meyer, 2den nfm.; Fr. Bajer, sekretær (samt Foreningens repræsentant over for udlandet som »président honoraire«); Svanholm-Nielsen.
1893. R. P. Rasmussen, fm. og kass.; fru Joh. Meyer, 1ste nfm.; Bluhme, 2den nfm.; Fr. Bajer, sekretær m. m. som i 1892; P. Sveistrup; Svanholm-Nielsen; J. C. Christensen.
1894. Som i 1893¹⁰⁸.

---

108 Årsmødet afholdes i Skanderborg. Fredsbladet, 15 august 1894.

C. Fredsadressen (udsendt i novbr. 1892)

Til

Danmarks Konge, Regering og Rigsdag!

Evropa sukker under vægten af rustninger, der hæmmer de borgerlige fræmskridt, uden at betrygge freden.

Et rædselsfuldt menneskeslagteri vilde blive følgen af, at krigsluen tændtes i Evropa.

Under storstaternes kamp vil de små stater trues med undergang.

Ikke ved rustninger, men ved voldgift betrygges freden.

Først når retten træder i magtens sted, kan vi danske håbe lægedom for de sår, krigen har slået os.

Vi danske mænd og kvinder forener derfor vor röst *med alle Europas fredsvener*, idet vi begærer:

Fred for fædrelandets bevarelse,

Fred for hjemmets lykke,

Fred for vor vort daglige brød,

Fred, for at komme dem til hjælp, der lider nød.

Vi retter den ærbødige og indtrængende begæring til Danmarks Konge, Regering og Rigsdag,

at de vil imødekomme Amerikas tilbud om vedvarende voldgiftstraktater og forsøge at få lignende traktater oprettede med evropæiske stater,

at de vil støtte arbejdet til fredens betryggelse ved bevillinger til de evropæiske fredsmøder og Verdensfredsbureauet, og

at de dernæst vil fritage vort folk for en betydelig del af de byrder, som ødelæggende og skadelige rustninger pålægger, og anvende de besparede midler til nyttige samfundsreformer.

Vi vil broderskabet gennem freden.

Vi vil det almene vel gennem arbejdet.

(Denne adresse underskrives kun af **vælgere**.)

Amt	Folketingskres.		Sogn (by).
Navn.	Stilling.	Bidrag å 10 øre eller derover til fredssagen.	Ønsker De at være medlem af Dansk Fredsforening? *

* Hvem der ønsker at være medlem hvor der ingen kres af »Dansk Fredsforening« er sætter et Ja og indsender mindst 50 øre for 1883; medlemskort vil da blive tilstilet.

D. Adressen om Verdensfredsbureauet.

Til

Regering og Rigsdag!

Bestyrelsen for »Dansk Fredsforening« tillader sig herved ærbødigst at bede den høje Regering og Rigsdag om at følge Svejts's eksempel ved at bevilge en passende sum til at støtte det internationale fredsbureau. Dettets oprettelse blev besluttet på en international kongres i Rom den 13. november 1891. Allerede den følgende 1. december trådte det i virksomhed i Bern. Dets nærmere organisation vedtoges på en kongres sammesteds, under forsæde af nys afdøde forbundsraad Louis Ruchonnet, den 23. august 1892. Ifølge dets Vedtægters § 1 fik det kort derefter en aldeles selvstændig stilling, idet det blev anerkendt som juridisk personlighed i kraft af det svejtserske forbunds obligationslovs § 716. Det selskab, hvis stående komité repræsenterer det overfor tredjemand, holdt sit første årsmøde den 22. september 1893, og besluttede da at henvende sig til den svejtserske Regering med bøn om, at denne vilde meddele de Regeringer, hvormed den står i diplomatisk forbindelse, at Bureauet, som juridisk personlighed, er berettiget til at modtage gaver og legater. Den 26. oktober henvendte dets stående komité sig til samme regering om en årlig statsunderstøttelse. I skrivelse af 17. november fik Bureauet meddelelse om, at Regeringen havde »tilstået det en understøttelse af 1000 francs for året 1894, idet den forbeholdt sig at undersøge, om der var grund til at samtykke i ny understøttelse i de følgende år«.

Til forståelse af den anerkendelse, som ligger i dette imødekommende svar, må følgende vides om Bureauets hidtidige virksomhed og den betydning, det — tilbørlig støttet — kan få for fredselkende stater.

Bureauet skal, ifølge sine vedtægter, der blev stadfæstede på årsmødet den 22. september d. å., bl. a. »oprette en bogsamling af alle de udgivne skrifter, som har hensyn til freden, ved at samle, så vidt muligt, artikler i blade og tidsskrifter, så vel som de officielle meddelelser, der udgives af de forskellige regeringer, og har betydning for spørgsmål om freden mellem folkene. Det skal desuden »samle, så vidt muligt, de internationale voldgiftskendelser, som afsiges, og samarbejde dem på en sådan måde, at de måtte kunne danne grundlaget for en praktisk retsvidenskab i denne henseende«. Endelig skal det »holde à jour en fortegnelse (bibliografi) over alt, hvad der udgives vedkommende freden«. Det ses af den på nysnævnte årsmøde fremlagte »Rapport«, at Bureauet ordner sine stadig voksende samlinger om alle brændende internationale spørgsmål således, at det bliver let at søge oplysninger om hvert enkelt. Der indrettes således mapper, hvori efterhånden indlægges alle dediplomatiske aktstykker, politiske brochurer og andre tryksager om f. eks. trippelalliancen, den fransk-russiske alliance, det elsass-lotringske, det slesvigske, det ægyptiske og mange andre mer eller mindre aktuelle spørgsmål, om indførsel af våben i Afrika, samt en mængde statistiske og historiske oplysninger, -- alt med det formål at tjæne som materiale ved virksomheden for verdensfredens bevarelse. Bureau-selskabets første formål er nemlig udtrykt således: »at give oplysninger om spørgsmål vedkommende udbredelsen af og forsvaret for de ideer, der er fælles for de institutioner, foreninger og personer, som virker for fre-

den, og at lette samarbejdet imellem disse«.

Efterhånden som Bureauets midler tillader det, skal det — ifølge sine vedtægter — organisere sig i flere afdelinger, bestemte til at virke for dets formåls forskellige grene. Da dets midler hidtil har været så ringe, har det måttet indskrænke sig til at meddele sine oplysninger ved at udgive et avtograferet¹⁰⁹ blad. Gennem dette meddeler det gratis faktiske oplysninger til en mængde evropæiske og amerikanske blade, foreninger, institutioner m. fl. Med større midler og fornøden kyndig medhjælp vilde det kunne lægge oplysninger om begyndende tvistemål mellem nationerne således til rette, at pressen deraf kunde øse pålideligere materiale end hidtil i sin virksomhed for at tilvejebringe fredelige løsninger, inden det bliver for silde. Hidtil har pressen desværre — af mangel på sligt materiale — ofte været tilbøjeligere til at ophidse end til at oplyse, når krigsfare truede.

Det er uden tvivl også ønsket om, at Bureauet efterhånden må kunne blive i stand til at udvide sin ovennævnte virksomhed, samt forvisningen om, at det vil forholde sig strengt neutralt i sine bestræbelser for at tjæne alle, der vil benytte det, — som har bevæget Svejts's regering til at yde det en statsunderstøttelse på 1000 francs. En tilsvarende understøttelse fra Danmarks side — mener Dansk Fredsforenings bestyrelse — kunde passende sættes til 500 kroner, hvilket er omtrent halvdelen af, hvad vor Fredsforening hidtil har ydet til Bureauet. Det bemærkes, at den danske stat gennem et bidrag af 500 kr. vilde kunne sikre sig indflydelse på Bureauets ledelse; staten vilde da, som en dette understøttende institution, kunne erhverve sig ret til 4 stemmer på Bureau-selskabets årlige generalforsamling (i henhold til det for samme den 22. september 1893 vedtagne reglements art. 5).

Til slutning skal her udtales det samme håb som det, hvormed Bureauets »Correspondence autographiée¹¹⁰« ytrede sin tak og glæde over den af Svejts'erforbundet ydede understøttelse, nemlig håbet om, at eksemplet måtte blive efterfulgt først af »de stater, der ikke regnes til Europas stormagter, Danmark, Sverige, Norge, Holland, Belgien, Grækenland, Spanien, Portugal, Rumænien, Serbien og Bulgarien«. »Dersom disse stater«, hedder det videre, »på samme måde som Svejts tilkendegav, at de vilde støtte fredsbevægelsen, vilde det Internationale Bureau få midler til at fordoble sin virksomhed på alle de områder, hvorpå det har ret til at bevæge sig, og da kunde man danne en reservefond af de private giveres og foreningernes gaver«.

Det danske folk vilde sikkert med glæde se sin Regering og Rigsdag yde et så ringe offer af sine statsmidler til det Internationale Fredsbureau.

København, den 11. December 1893.

På Dansk Fredsforenings vegne:
R. P. RASMUSSEN,
formand.

---

109 Autograferet: Kopieret.

110 Correspondence autographiée: Bureau international de la paix tidsskrift i årene 1892 - 1895 redigeret af Elie Ducommun.

Efterord ved Holger Terp

Anden udgave december 2009 lettere forsinket i forbindelse med Fredrik Bajers delte Nobel fredspris for lidt over 100 år siden – en begivenhed der ikke blev genstand for den store opmærksomhed her til lands – for Danmark er jo nu siden 2001 en krigsførende, militariseret nation.

Dette er den anden danske bog om fredssagen og fredsbevægelsernes historie, den første er kirkehistorikeren Holger Rørdams afhandling om studenteroprøret i København i 1659, men det er den første danske publikation om den hovedsagelig liberale internationale fredsbevægelses historie. En bevægelse, hvis storhedstid lå i perioden fra den amerikanske borgerkrig og frem til første verdenskrig og hvis virke på en lang række vigtige punkter ændrede grundforholdene for international politik, international ret og krigsførelse. Den russiske forfatter Leo Tolstoj havde i parentes bemærket tidligere fået udgivet to af sine fremstillinger af fredssagen og den udvikling på dansk.

Publikationen som du nu har læst eller skal til at læse er nu sjælden og den genudgives i Fredsakademiets projekt om at dokumentere den danske fredssag og fredsbevægelses historie. I det danske bibliotekssystem er der således kun registreret et eksemplar som er på Det kongelige bibliotek og der er yderligere et laset eksemplar i samlesæt i Fredsakademiets arkiv.

Noter markeret med stjerner er Fredrik Bajers.

Billedredaktør Holger Terp.

Fortløbende noter ved Holger Terp.

Værkets originale ortografi er bevaret. Sprogmanden Bajer kæmpede for en reform af sproget og den ofte spøjse måde at stave og udtrykke sig på kan være en stor inspirationskilde til alle dem, der har noget på hjertet, men ikke kan sætte bogstaverne sammen efter de vedtagne reglementerede kombinationer. Bare klø på, om du har noget vigtigt at sige synes hans holdning at være.

I dette værk om organisationen som i dag kendes som FN-forbundet beretter Bajer to vigtige historier: Den første om de mange vanskeligheder med at oprette en fredsgruppe og den anden historie er vanskelighederne med at få fredsgrupperne til at samarbejde.

Ægteparret Bajer beviste med deres livs gerning at selv om man lever i en militariseret politistat, så er det muligt at arbejde for fred, specielt når pacifismen som i dette tilfælde tydeligt kædes sammen kampen for andre menneskerettigheder – her kvindesagen og lidt mindre tydeligt, også kampen for bondestanden og arbejderklassen. Den helt afgørende forskel på politiske partier og sociale bevægelser er, at man kun kan være medlem af et politisk parti ad gangen, mens man godt kan være medlem af flere sociale og politiske bevægelser. Kvinder kan i dette tilfælde være medlemmer af fredsgrupper og mænd kan godt være aktive inden for kvindesagen. Altså er det kun

et spørgsmål om, hvad man kan overkomme.

Den liberale fredsbevægelses vigtigste resultater: På lang sigt: først og fremmest opbygningen af et internationalt retssystem, folkeretten, og internationale domstole, international organisering, fredsundervisning, og de første forsøg på fredsforskning. Fredsvennerne ville fred ved ret. Og sidst men ikke mindst gennem sit virke at give masser af almindelige mennesker deres første politiske erfaringer, mens fredssagen løftes ud over de historiske fredskirker som havde fostret dem. På kort sigt oplevede enkelte af foreningens stiftende medlemmer, at den politik, de havde argumenteret for i det meste af en menneskealder, neutralitetspolitikken, blev officiel dansk politik under første verdenskrig, hvor Danmark (i lighed med Norge) officielt erklærede sig neutralt imellem de stridende parter. Den daværende regeringschef Zahle var medlem af fredsforeningen. En ny neutralitetserklæring blev udsendt af den daværende danske socialdemokratisk-radikale regering Stauning-Munch, der begge var medlemmer af Dansk Fredsforening, i begyndelsen af anden verdenskrig.

Det var de tidlige fredsgrupper der skabte de første sociale bevægelser og internationale organisationer. I protesterne mod slaveriet fortsattes udviklingen af de internationale organisationer og med arbejdernes første internationale eller Den internationale arbejdersammenslutning oprettet på en kongres i London i 1864. bliver international organisering almindelig og allerede et par år senere grundlægges Det internationale røde kors. Antallet af internationale organisationer voksede i denne periode med ekspresskibsfart. Ud over fredsgrupperne dukker de første internationale organisationer op omkring 1840. I 1856 var der seks internationale organisationer og ved århundredskiftet, 1900, var der omkring 160 inden for en lang række forskellige områder – alt efter hvordan man registrerer dem. Nu er der så mange internationale organisationer, omkring 6000, at de endda har fået deres egne [årbog](#) og [organisation](#). Selve antallet af organisationer siger selvfølgelig ikke noget om deres medlemsskare, aktiviteter og økonomi.

Også omkring 1840-1843 kommer de første internationale kongresser, fredsvennerne inspireret af middelalderens folkeretsjurister som eksempelvis hollænderen Hugo Grotius med flere skaber internationale fredskongresser, fra 1848 og fremefter kaldet *International Congress of the Friends of Peace*. Igen er det fredsbevægelserne der udvikler denne form for mødevirksomhed, der i denne periode kulminerer med diplomatkonferencerne i Haag i 1899 og 1907.

Forslag til videre læsning:

Bajer, Fredrik: Livserindringer, 1909.

Bajer, Fredrik: Norden særlig Danmarks Neutralitet under Krimkrigen, 1914.

Fink, Troels: Ustabil balance: Dansk udenrigs- og forsvarspolitik 1894-1905, 1961.

Halvtreds Aars Fredsarbejde, Petersen & Nielsen, 1932.

Hvidt, Kristian: Venstre og forsvarssagen 1870-1901, 1960.